

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Bu buraxılış işimdə əsası hələ 2004-cü il Prezident fərmanı ilə qoyulan və icrası zamanı bütövlükdə regionlar üzrə əhəmiyyətli iqtisadi artıma gətirib çıxaran 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı və xüsusilə də bu Proqram çərçivəsində ölkə miqyasında Sahibkarlıq sferasına Dövlət dəstəyi və onun fəaliyyət mexanizmi haqqında ətraflı məlumat vermişəm. Belə ki, mövzumun tədqiqat predmetindən asılı olaraq buraxılış işimin 1-ci fəslini 3 paragrafa ayırmaqla, hər bir paraqrafda mövzuya uyğun olaraq bir çox məsələlərə toxunmuşam.

Tədqiqatın məqsədi: Burada əsas hədəf hər şeydən öncə 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının əsas mahiyyəti, xüsusiyyətləri, prinsip məqsəd və vəzifələri haqda, o cümlədən Dövlət Proqramının prioritet sahələri barəsində də geniş araşdırma aparmaqla Proqram çərçivəsində əsasən sahibkarlıq sferası üzrə reallaşdırılan işlərə nəzər salmaqdır.

Tədqiqatın obyektı: 5 illik Tədbirlər Planı(2009-2013-cü illər) çərçivəsində həyata keçirilən silsilə tədbir və layihələrdir.Hansı ki,1-ci fəslin 1-ci paraqrafında bu Proqram, onun xüsusiyyətləri və burada həyata keçirilən çoxsaylı tədbir və layihələr haqqında ilkin informasiya verməklə,mövzumun 2-ci paraqrafının əsas istiqamətini isə bu Proqram çərçivəsində Azərbaycan Respublikası ərazisində xüsusilə Sahibkarlıq sferasının önəmi və bu istiqamət üzrə həyata keçirilən quruculuq, bərpa və digər Dövlət səviyyəli tədbirlər nəticəsində sahibkarlıq sferasının yüksələn fəaliyyət dinamikası və onun çoxsahəli diversifikasiyasına həsr eləmişəm. Hansı ki, buraxılış işimdə hərtərəfli araşdırdığım tədbirlər nəticəsində bugünkü gün Azərbaycan Respublikasında ümumilikdə sahibkarlıq və kommersion sferası üzrə bir çox yeni-yeni iş yerləri, kommersion xidmətlər və s meydana çıxmış və hələ də davamlı yüksələn qrafik üzrə inkişaf tendensiyasını qoruyub saxlamaqdadır.

Tədqiqatın metodologiyası: Sistemli təhlil, müqayisəli yanaşma və ümumiləşdirmə metodlarıdır. Belə ki, buraxılış işimin 1-ci fəsil 3-cü paragrafında dövlət tərəfindən sahibkarlığa yardım məqsədilə həyata keçirilən Dövlət Dəstəyi Siyasəti, onun mahiyyəti, məqsəd və vəzifələri olmaqla bütövlükdə “Funksional mexanizmi” barəsində ətraflı analitik məlumat vermiş və burada bir çox tədqiqi və analitik işlər aparmışam.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı çərçivəsində qarşıya qoyulan bir sıra əhəmiyyətli hədəflərə nail olmaqla bütövlükdə Respublikada **aşağıdakılara** nail olmaqdır:

1. Davamlı makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsi;
2. Yeni müəssisə və yeni iş yerlərinin yaradılması;
3. Sahibkarlar üçün ölkə ərazisində daha rahat və daha asan bir atmosferin formalaşdırılması, bununla da fiziki və hüquqi şəxslərə öz fəaliyyətləri ilə bağlı dövlət dəstəyinin göstərilməsi;
4. Mövcud sahibkarlıq subyektlərinin bir az daha təkmilləşdirilərək effektiv və rəqabətqabiliyyətli bir hala gətirilməsi və s;

Buraxılış işimin strukturu: giriş, iki fəsil, altı paragraf, nəticə və təkliflər, o cümlədən ədəbiyyat siyahısından ibarət olmaqla bütövlükdə 63 səhifə təşkil edir.

I FƏSİL

Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı və sahibkarlıq fəaliyyətinin əsasları

1.1. Dövlət Proqramının əsas xüsusiyyətləri

Bu gün Azərbaycan Respublikasının ayrı-ayrı bölgə və regionlarında həyata keçirilən quruculuq, bərpa, infrastruktur və s. işlər artıq bizlərə məlum olduğu kimi ölkə Prezidenti tərəfindən verilmiş Fərman əsasında uğurla həyata keçirilən iqtisadi, sosial, mədəni və digər tədbirlərin nəticəsidir. Fikrimcə bu qədər geniş və çoxsahəli strategiyanın həyata keçirilməsində bünövrəsi hələ 1994-cü ilin 20 sentyabr tarixli “Əsrin müqaviləsi” ilə qoyulan yeni iqtisadi mərhələ də böyük rol oynamışdır. Yəni ki, ölkəmiz uğurlu neft strategiyasının reallaşdırılması nəticəsində cəlb edilmiş gəlirləri qeyri-neft sektoruna yönəltməklə ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatının tarazlı inkişafına şərait yaratmışdır. Beləliklə əldə edilən gəlirlərin regionlar üzrə və onların sosial-iqtisadi inkişafına yönəldilməsi Dövlətin əsas prioritetlərindən biri olmuşdur. Əvvəla onu deyə bilərəm ki, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin vermiş olduğu Fərmanlarla son 10 illikdə reallaşdırılan və daha çox regionlarımızın inkişafını nəzərdə tutan sonuncu iki Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər və 2009-2013-cü illər üçün) son nəticədə bir çox sahələr üzrə iqtisadi, sosial, mədəni və digər sferaların yüksəlişinə gətirib çıxarmışdır. O cümlədən icrası 2014-2016-cı illər üçün nəzərdə tutulan “2014-2016-cı illərdə Bakı şəhərinin və onun qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramı” çərçivəsində planlaşdırılan işlərin icrası hələ də davam etməkdədir.

Öncədən də qeyd etdiyim kimi bu mövzuda daha 2009-2013-cü illər üçün nəzərdə tutulan regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı və onun xarakteristikaları haqda ətraflı analiz aparmaqla onun təhlilini verəcəyəm.¹

¹ “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı - Bakı şəhəri, 4

Əvvəlcə onu qeyd edim ki, bu Proqram ölkə Prezidentinin 2009-cu il 14 aprel tarixli və 80 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş və 2004-2008-ci illər üçün Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının məntiqi davamı kimi hazırlanmışdır. Bu Dövlət Proqramı və onun xüsusiyyətləri haqda danışarkən bildirmək istərdim ki, bu Proqram əvvəlki Proqramdan fərqli olaraq başlıca prioritet kimi Bakı şəhəri və onun ətraf qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafına yönəldilən tədbirləri özündə əks etdirir.² Ümumilikdə Dövlət Proqramının Tədbirlər planı 3 əsas səviyyədə müəyyənləşdirilmişdir. Onlara **aşağıdakılar** aiddir:

- Ölkə əhəmiyyətli tədbirlər;
- Bakı şəhərinin rayon və qəsəbələri üzrə tədbirlər;
- Ölkənin iqtisadi rayonları səviyyəsində həyata keçirilən tədbirlər.

Bundan başqa qeyd etmək istərdim ki, ümumilikdə Dövlət Proqramının Tədbirlər Planında ölkə miqyasında 1066 tədbir, habelə dövlət əhəmiyyətli 58 tədbir, Bakı şəhəri üzrə 40 tədbir, iqtisadi rayonlar üzrə isə 968 tədbir nəzərdə tutulmuşdur. Hansı ki, buraxılış işimin mövzusunda müvafiq olaraq bu Proqram çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlər və onların əsas prioritet istiqamətləri olaraq aşağıdakı məsələlər üzrə araşdırma işi aparmışam.

Qeyd olunan məsələlər üzrə icrası planlaşdırılan işlərə **aşağıdakılar** aid edilir:

- İqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun inkişafı;
- Ölkə ərzisində mövcud təbii və iqtisadi potensialdan, həmçinin əmək resurslarından düzgün istifadə;
- Ölkə əhalisinin davamlı inkişaf səviyyəsinin qorunub saxlanması və yeni iş yerlərinin yaradılması istiqamətində həyata keçirilən konsepsual işlər;
- Ayrı-ayrı bölgə və regionların infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi məsələləri;

aprel 2009-cu il, N80

² “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” üzrə -Tədbirlər Planı

- Əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artırılaraq tədricən yoxsulluq səviyyəsinin aşağı salınması üzrə tədbirlər;
- Ölkənin yanacaq-energetika sənayesindən əldə edilən gəlirlərin iqtisadiyyatın müxtəlif sferaları üzrə proporsional şəkildə istifadə edilməsiylə bağlı işlər;
- Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına dövlət tərəfindən ayrılan güzəştli kreditlər və onların verilişiyə bağlı xüsusi şərtlər;
- Yeni iş yerlərinin yaradılması yaxud mövcud tikili və obyektlərin rekonstruksiya və bərpasıyla bağlı Dövlət Proqramına uyğun icra edilən işlər;
- Ayrı-ayrı rayonlarda sahibkarların peşə-ixtisas səviyyələrinin artırılması həmçinin işsiz insanlar üçün işəqədərki dövr üçün “Kadr hazırlığı Mərkəzlərinin” yaradılması;
- Reallaşdırılan işlər üzrə güclü nəzarət sistemi;
- Müxtəlif təsərrüfat fəaliyyətlərinin texnoloji strukturlarının təkmilləşdirilməsi işləri;
- İxrac potensialının artırılmasında və mövcud sosial problemlərin həll edilməsində ölkə üzrə KOS-ların rolunun artırılması;
- Respublikada sahibkarlıq fəaliyyəti və ümumilikdə sahibkarların dəstəklənməsi üzrə “Vahid bir modelin” işlənilib hazırlanması;
- Dövlət İnkişaf Proqramına uyğun olaraq ayrı-ayrı rayonlar üzrə məsləhət xidməti, informasiya təminatı, marketing xidmətləri və s. strukturların formalaşdırılması
- Mövcud obyektlərin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılaraq modernizə edilməsi və s. işlər.

Zənn edirəm ki, son nəticədə bütün bu qeyd olunan istiqamətlərdə reallaşdırılan çoxsaylı dövlət səviyyəli işlər Proqramın əsas tərkib hissəsini təşkil edir. Bu qeyd olunanlara müvafiq olaraq bütün bu tədbirlər planının reallaşdırılması nəticəsində ümumilikdə ölkədə aşağıdakılar müşahidə edilmişdir:

1. Yoxsulluq həddinin aşağı düşməsi;
2. Əhalinin maddi və mənəvi rifah halının daha da yaxşılaşdırılması;
3. Yeni müəssisə və firmaların yaradılması;
4. Kommunal xidmətlər səviyyəsinin daha da yüksəldilməsi;
5. Ölkədə sahibkarlıq sferası üzrə haqsız rəqabətin qarşısının alınması və bu istiqamətdə bir çox irəliləyişlərə nail olunması;
6. Özəl sektorun daha da stimullaşdırılaraq müxtəlif çeşidli ixrac mallarının yaradılması;
7. Əhalinin məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilərək məqbul hala çatdırılması;
8. Bütövlükdə Respublika miqyasında dövlət əhəmiyyətli çoxsaylı obyekt və tikililərin təsis edilməsi və fəaliyyətə başlamaları;
9. Dövlət Proqramı reallaşdırılmazdan öncə bir çox qəzalı vəziyyətdə olan tikili və obyektlərin rekonstruksiya və bərpa işləmlərinə yönləndirilmələri;
10. ÜTT prinsipləri çərçivəsində daxili bazarın təhlükələrdən qorunaraq, yerli bazarı xarici rəqabətin mənfi təsirlərindən qorunması ;
11. Kommunal xidmətlərin və ümumilikdə servis fəaliyyətinin Respublika üzrə daha da təkmilləşdirilərək bu sahədə fəaliyyət göstərən müəssisə və firmaların sayının artırılması;
12. Sahibkarlıq subyektlərinin daha asan informasiya əldə edə bilmələri üçün Vahid Milli məlumat Mərkəzinin təsis edilməsi və onun effektiv fəaliyyət göstərməsi üçün davamlı olaraq onun işinə nəzarət və s.

Beləliklə 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial–iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı yuxarıda qeyd olunan məsələlərin həlli yollarını düzgün müəyyən etmiş və ayrı-ayrı sferalar üzrə son nəticə olaraq Dövlət Proqramın müvəffəqiyyətlə icra olunmasına gətirib çıxarmışdır. Adını çəkdiyim Tədbirlər Planı aşağıdakı sahələr üzrə tərtib edilmişdir:

1. Vergi və pul-kredit siyasəti;
2. Sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalının inkişafı tədbirləri;
3. Ekologiya və təbii sərvətlərdən istifadə üzrə tədbirlər;
4. Yol təsərrüfatı və nəqliyyat tədbirləri;

5. Elektrik enerjisi istilik və qaz təchizatı tədbirləri;
6. Rabitə xidmətlərinin yaxşılaşdırılması tədbirləri;
7. Su təchizatının və kanalizasiya xidmətlərinin yaxşılaşdırılması;
8. Meliorasiya və irriqasiya tədbirləri;
9. Əhalinin təhlükəsizliyi tədbirləri;
10. Mənzil təsərrüfatı və sosial-müdafiə tədbirləri;
11. Səhiyyə, mədəniyyət, idman və təhsil müəssisələrinin qurulması tədbirləri.

Yuxarıda qeyd elədiyim bütün bu sahələrin hər biri üzrə ayrı-ayrılıqda görülən işlər və onların xarakteristikaları barəsində qısaca məlumat verməklə deyə bilərəm ki, 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial –iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının əsas xüsusiyyətlərini ifadə etmiş olacağam.³ Ona görə də hər şeydən əvvəl Dövlət Proqramı çərçivəsində həyata keçirilən valyuta və pul-kredit siyasətinin mahiyyəti haqda qısa informasiya vermək istəyirəm. Belə ki, bu sahə üzrə Tədbirlər Proqramına uyğun olaraq həyata keçirilən işlərə **aşağıdakıları** aid edə bilərəm:

- Ölkə üzrə vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə vergi dərəcələrinin optimallaşdırılması;
- Sahibkarlığın inkişafına yönəldilmiş vergi-gömrük strategiyasının reallaşdırılması;
- Vergi üzrə göstəriləcək xidmətlərlə bağlı özəl məsləhət və kompüter terminallarının yaradılması və s.

Burada həmçinin onu da vurğulamaq istərdim ki, “Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinə əlavə dəyişikliklərin edilməsi haqqında” Qanuna əsasən (19.06.2009\835 N-li) hüquqi şəxslərin mənfəət vergisinin dərəcəsi 22%-dən 20%-ə endirilmiş, o cümlədən fiziki şəxslərin gəlir vergisinin maksimum dərəcəsi 30%-dən 25%-ə endirilmişdir. Burada həyata keçirilən digər işlərə misal olaraq onu qeyd eləyə bilərəm ki, Dövlət Proqramı çərçivəsində Sahibkarlıq fəaliyyəti sahəsində universal məlumat xidməti (Çağrı Mərkəzi) yaradılmışdır və bu Mərkəzin köməkliliylə vətəndaşların artıq vaxt itkisinə yol vermədən qeydiyyat,

³ Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin və Dövlət Statistika Komitəsinin hesabatları

lisenziyalaşdırma, vergi-rüsum dərəcələri və s. bu kimi məsələlərlə bağlı olaraq özlərini maraqlandıran bütün suallara asanlıqla cavab tapa biləcəklər.

İndi isə Proqramın əhatə etdiyi digər bir sahə olan əhalinin təhlükəsizlik tədbirləri haqda lakonik məlumat vermək istəyirəm. Deyə bilərəm ki, 2009-2013-cü illərdə xüsusilə rayonlarda məskunlaşan ölkə vətəndaşlarının sel və daşqın sularından mühafizə edilməsi üçün Kür və Araz çayları boyunca uzunluğu 2134,04 km olan torpaq mühafizə bəndlərində əsaslı genişləndirmə, möhkəmləndirmə və hündürləndirmə işləri aparılmış və çayların daha da təhlükəli yerlərində 5,8 km uzunluğunda daş-beton sahil bərkitmə işləri aparılmışdır. Həmçinin burada həyata keçirilən digər tədbirlərə misal olaraq bunları da qeyd etmək olar ki: Ağdam rayonu - “Orta Qərvənd”, “Çıraqlı”, Tərtər rayonu - “Qapanlı kəndi”, Goranboy rayonu - “Tapqaraqoyunlu” və digər kəndlərin əhalisinin təhlükəsizliyi üçün mühafizə divarları tikilib və s.

Sonrakı hissə olaraq burada 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının icrası dövründə daha çox əhəmiyyət kəsb edən sahə kimi Sənaye və kənd təsərrüfatının genişləndirilməsi tədbirləri haqda ətraflı qeyd etmişəm.⁴ Ümumilikdə bu Proqramın icrası zamanı 34 dövlət müəssisəsinin bazasında açıq səhmdar cəmiyyətləri yaradılıb, 44 səhmdar cəmiyyət özəlləşdirilib, bütövlükdə 155 ASC-in səhmləri hərraca çıxarılıb və bu vasitə ilə özəlləşdirilib. Bu dövrdə Bakıda-Gəmi təmiri və Gəmiqayırma İstehsalat Birliyi, Sumqayıt Texnologiyalar Parkı, Çörəkbişirmə zavodları, Azgüntex zavodu, Gəncədə Alüminium zavodu Kompleksi, Naxçıvan Muxtar Respublikasında Avtomobil zavodu, Mineral su istehsalı üzrə müəssisə, Hacıqabulda Kərpic zavodu, Ordubadda Betonqayırma zavodu, Gədəbəydə Qızıl-mis əritmə və emalı zavodu, Halal qida süd emalı zavodu, Abşeronda Duz emalı zavodu, Qəbələdə Limonad və üzüm emalı zavodu, Ağsuda Çörək bişirmə zavodu, Ağcəbədidə Atena süd emalı və istehsalı Kombinatı, Sumqayıtda yerləşən yeni yaradılmış Neft və kimya zavodları (həmçinin Aqrar Sənaye Kompleksləri) o cümlədən digər dövlət əhəmiyyətli kompleks və tikililər istifadəyə verilmişdir. Həmçinin burada 2011-ci

4 Azərbaycanın regionları .Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi hesabatları. Bakı-2011

il Sumqayıt Kimya-Sənaye və Balaxanı Sənaye parklarının adlarını da çəkmək olar.

Bundan savayı 2013-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanına əsasən yaradılan Gəncə şəhəri və Daşkəsən rayonu ərazilərindəki dəmir filizi, polad istehsalı tikintisi və idarə olunması üzrə məsuliyyət daşıyan “Azərbaycan Polad istehsalı Kompleksi-QSC”-ni (qapalı səhmdar cəmiyyəti), həmçinin Mingəçevir və Gəncə şəhərlərində yeni yaradılmış olan Sənaye şəhərciklərini misal göstərə bilərəm. Habelə 2013-cü il 3 oktyabr tarixində əsası qoyulan Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı da bu sfera üzrə reallaşdırılan çox önəmli layihələrdən biridir. Ümumiyyətlə apardığım araşdırmaların yekun nəticələrinə uyğun olaraq 2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən bu sahənin inkişafı üçün cəmi güzəştli kreditlərin 39,4%-i ayrılmış, yerdə qalan 61,6%-i isə sırf aqrar sektorun inkişafına dəstək və bu sahənin təşəkkülü üçün yönləndirilmişdir. Hansı ki, yekun nəticədə bu cür kreditlərin verilişi ölkənin ayrı-ayrı regionlarında mövcud inkişaf amillərini daha da stimullaşdırıb.⁵ Dövlət Tədbirlər Proqramına uyğun olaraq reallaşdırılan işlər sırasında Elektrik enerjisi istilik və qaz təchizatı ilə bağlı da bir çox məsələlərə də kifayət qədər yer ayrılmışdır. Belə ki, təkcə 2-ci Dövlət Proqramının icrası zamanı regionlarda 10 yeni elektrik stansiyası tikilmiş və 57 yarımstansiya quraşdırılmışdır. O cümlədən alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə edilməsi üzrə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 16 iyul tarixli Fərmanı ilə “Alternativ və bərpa olunan enerji mənbələri üzrə Dövlət Agentliyi” yaradılmışdır. Həmçinin Qobustan rayonu ərazisində ilk dəfə olaraq Hibrid tipli (günəş-külək-geotermal xarakterli) Eksperimental Poliqon və Tədris Mərkəzi istifadəyə verilmiş, o cümlədən 2012-ci il Sumqayıt şəhərində fəaliyyətə başlamış Azgüntex MMC Günəş panelləri zavodunda ümumilikdə 22000 yeni günəş panelinin istifadəyə verildiyi də müşahidə edilən əsas məsələlərdən biri hesab edilir.

5 Azərbaycan Respublikasının regionları –Statistik məcmuə. Bakı: Səda-2009

2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı çərçivəsində reallaşdırılan bu qədər çoxsaylı tədbir və proektlər nəticəsində yekun olaraq uzunluğu 27000 km-dən artıq olan qaz xətləri çəkilmiş, 53 rayon, 662 yaşayış məntəqəsi və 12 yaşayış massivi qazla təchiz edilmişdir, 200-dən çox daxili isitmə sistemi, 70-dən artıq qazanxana əsaslı təmir edilmişdir və hələ də Bakı, Sumqayıt, Gəncə, Mingəçevir, Ağcəbədi, Bərdə, Ucar, Salyan, Qusar və s. rayonlarda bununla bağlı olaraq modernizə işləri davam etməkdədir. Buraxılış işimin əvvəlində də qeyd etdiyim kimi 2009-2013-cü illərin Dövlət Proqramının adlarını çəkdiyim bu tədbirlərindən savayı digər tədbirlər Planına-Rabitə xidmətləriylə bağlı həyata keçirilən əsaslı işlər aid edilir.⁶ Belə ki, mənim bu məqamda vurğulamaq istədiyim digər statistik göstəricilər də vardır ki, onlara:

Qlobal informasiya Texnologiyaları-2012 hesabatında Azərbaycan Respublikası öz şəbəkə hazırlığı indeksinə görə 70-ci pillədəki yerindən irəliləyərək 61-ci pilləyə qalxmışdır (142 ölkə arasında), həmçinin 2009-2013-cü illərdə bütünlükdə 326 yeni ATS istismara verilmiş, onların 92-də isə rekonstruksiya işləri davam etdirilmişdir. Habelə görülən işlər nəticəsində Bakı şəhəri üzrə uzunluğu 4541 km olan fiber-optik kabel magistralı və xətləri istifadəyə verilmiş, respublikanın bir çox rayonlarında poçt-maliyyə xidmətləri yaradılmışdır.⁷ Həmçinin burada onu da qeyd eləyə bilərəm ki, əksər rayonlarda 10 Gbit sürətli magistral rəqəmsal “AZDATAKOM” internet xidmətləri şəbəkəsinə qoşulması təmin edilmiş belə ki, bütün bu yuxarıda vurğuladığım işlərlə əlaqədar olaraq son nəticədə “112 Qəza xidməti”-nin Vahid Rabitə Şəbəkəsi formalaşdırılmışdır. O cümlədən Gəncə, Qazax, NMR və Yevlaxda fiziki qüsurlu və görmə qabiliyyətləri məhdud olan insanlar üçün “Regional İnformasiya Mərkəzləri”nin əsası qoyulmuşdur. Ardıcıl olaraq 5 illik Dövlət Proqramına müvafiq daha bir sferada: Su təchizatı və meliorasiya ilə bağlı həyata keçirilən çoxsaylı xidmətlər, habelə onların təkmilləşdirilməsi prosesləri təşkil edir. Zənnimcə, hər birimiz Respublika üzrə su təchizatının yaxşılaşdırılması

6 www.azstat.org

7 www.economy.gov.az

prosedurlarının təkmilləşdirilməsi və dövlət nəzarəti altında olduğunu intensiv və açıq-aşkar şəkildə müşahidə edə bilərik. Belə ki, Proqram çərçivəsində Oğuz-Qəbələ-Bakı su kəməri də təkmilləşdirilmişdir. Həmçinin uzunluğu 2900 km-dən çox su, 1100 km-dən çox kanalizasiya xətti çəkilmiş, 70-dən çox su anbarı tikilmiş, nəticədə 17 şəhər və rayon mərkəzində içməli su və kanalizasiya ilə əlaqədar reallaşdırılan bu cür quruculuq işləri müvəffəqiyyətlə yekunlaşdırılmışdır.

Paraqrafın sonrakı hissəsində Meliorasiya və İrriqasiya istiqamətləri üzrə həyata keçirilmiş olan tədbir və layihələri araşdırmışam. Belə ki, 2009-2013-cü illərin Tədbirlər Planına uyğun olaraq 5 il ərzində 112 tərənəm və 65 ədəd üzən nasos stansiyalarının müasir tələblərə uyğun şəkildə modernizə edildiyini, Samur-Abşeron suvarma sistemi layihəsinə daxil olan Taxta körpü su anbarının, Vəlvələçay Taxta körpü (2-ci Mərhələ) və Taxta körpü - Ceyranbatan su kanallarının tikinti işlərinin yekunlaşdığını da qeyd edə bilərəm. O cümlədən bir sıra dövlət əhəmiyyətli su obyektində təmir, quruculuq və rekonstruksiya işləri aparılmışdır ki, bunlara uyğun olaraq aşağıdakıları misal çəkmək olar:

Yuxarı Xanbulançay su anbarında, Ağstafa çay-sahil Magistralı, Mil-Muğan və Samurçay hidro qovşaqlarında habelə Türyançay hidro qovşağında, Yuxarı Qarabağ kanalının İncəçay ilə kəsişməsindəki sutullayıcı qurğularda və s kanal və su qovşaqlarında həyata keçirilən işləri də buna nümunə ola bilər.

Belə ki, ölkə vətəndaşlarının ümumi-rifah halının yaxşılaşdırılması üçün dövlətimiz tərəfindən icrası nəzərdə tutulmuş və artıq 5 illik Tədbirlər Proqramı çərçivəsində yerinə yetirilmiş digər tədbirlərə misal olaraq mənzil təsərrüfatı üzrə reallaşdırılan layihələr haqqında da azacıq məlumat verəcəyəm.⁸ Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2009-cu il 27 avqust tarixli Fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikası üzrə Mənzil Məcəlləsi” təsdiq edilmişdir. Bu sahə üzrə həyata keçirilən strategiyanın əsas istiqamətlərindən biri də 2012-ci il 13 iyul tarixli Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı üzrə Bakı şəhəri və ölkənin digər bölgələrində “**Asan xidmət Mərkəzləri**”nin formalaşdırılmasıdır. Hansı ki,

⁸“Azərbaycan Respublikası üzrə Mənzil Məcəlləsi” Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2009-cu il 27 avqust tarixli Fərmanı ilə təsdiq olunmuşdur

bu gün Asan Xidmət Mərkəzləri fəaliyyətləriylə bağlı olaraq digər mövcud xidmət sahələriylə müqayisədə daha modern, daha təkmil və rəqabətqabiliyyəti bir xidmət Mərkəzi olaraq fəaliyyət göstərir və ölkə vətəndaşları üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən: dürüstlük, ədalətlik, sürətlilik və şəffaflıq prinsiplərinə əsaslanır. Habelə aztəminatlı ailələrin həyat səviyyələrinin və yaşayış şərtlərinin inkişaf etdirilməsi üçün Şirvan, Saatlı, Biləsuvar, Gəncə, Bərdə, Yevlax, Kürdəmir, Ucar, Qax, Astafa və digər ərazilərdə sağlamlıq vəziyyətləri ağır olan vətəndaşlar yaxud da Şəhid ailələri üçün güzəştli şərtlər və təminatlı yaşayış normaları tərtib edilmişdir.⁹

Qısacası bu Proqram çərçivəsində mənzil təsərrüfatı və əhalinin sosial müdafiəsi tədbirləri olaraq aşağıdakı **prioritet sahələri** qeyd etmək mümkündür:

- 1) Yeni sosial-mədəni obyektlərin yaradılması;
- 2) Bu sfera üzrə ümumi xidmət şəbəkəsinin genişləndirilməsi;
- 3) Yoxsul və aztəminatlı ailələrin həyat səviyyələrinin yüksəldilməsi istiqamətində dövlət əhəmiyyətli işlərin görülməsi;
- 4) Əlil və Şəhid ailələri üçün serial şəkildə , hər bir rayon üzrə yeni yaşayış obyektlərinin tikintisi (Məs:Bərdə və Yevlaxda məskunlaşan məcburi köçkünlər üçün salınmış olan yaşayış şəhərcilləri);
- 5) Qaçqın və məcburi köçkünlərin reabilitasiya vasitələri ilə təmin edilməsi;
- 6) Yerli istehsalçıların mövcud çətinlikləriylə bağlı əngəl və problemlərinin vaxtılı-vaxtında həll edilməsi;
- 7) İqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində, xüsusilə də qeyri-neft sahələrində stimullaşdırma işləri apararaq onların inkişaf templərini sürətləndirilməsi;
- 8) Ayrı-ayrı bölgə və regionların infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi məsələləri;
- 9) Əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artırılaraq tədricən yoxsulluq səviyyəsinin aşağı salınması üzrə tədbirlər;
- 10) Ölkənin yanacaq-energetika sənayesindən əldə edilən gəlirlərin iqtisadiyyatın müxtəlif sferaları üzrə proporsional şəkildə istifadə edilməsi;

⁹ “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” üzrə -Tədbirlər Planı

- 11) Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına Dövlət tərəfindən güzəştli kreditlərin verilməsi;
- 12) Yeni iş yerlərinin yaradılması yaxud mövcud tikili və obyektlərin rekonstruksiya və bərpasıyla bağlı Dövlət Proqramına uyğun tədbirlərin icra edilməsi;
- 13) Ayrı-ayrı rayonlarda sahibkarların peşə-ixtisas səviyyələrinin artırılması həmçinin işsiz insanlar üçün işəqədərki dövr üçün “Kadr hazırlığı Mərkəzlərinin” yaradılması;
- 14) Bölgələr üzrə sərgi və yarmarkaların təşkili ilə bağlı dövlət Proqramının icrasına nəzarət edilməsi;
- 15) Müxtəlif təsərrüfat fəaliyyətlərinin texnoloji strukturlarının təkmilləşdirilməsi üzrə işləri;
- 16) İxrac potensialının artırılmasında və mövcud sosial problemlərin həll edilməsində ölkə üzrə KOS-ların rolunun artırılması və s.

Beləliklə buraxılış işimin 1-ci fəsil , 1-ci paraqrafında yekun olaraq 2009-2013-cü illər üçün Regionların sosial iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı çərçivəsində səhiyyə mədəniyyət, idman və təhsil sferaları üzrə reallaşdırılan işlər və görülən tədbirlər barəsində də ətraflı informasiya vermişəm. Burada qeyd olunanlara əsasən 5 İllik Tədbirlər Planına uyğun təkcə səhiyyə sahəsində ölkədə bir sıra mühüm, əhəmiyyətli müəssisələr istifadəyə verilmiş, əhaliyə göstərilən ümumi xidmətlərin səviyyəsi daha da artırılaraq keyfiyyət səviyyəsi yüksəldilmiş və son nəticədə bütövlükdə bölgələrimiz üzrə 304 yeni səhiyyə müəssisəsi tikilmiş, yerdə qalan digər obyektlərdə isə ardıcıl olaraq yenidənqurma və bərpa işləri həyata keçirilmişdir.¹⁰ Belə ki, bu dövr ərzində aparılan restorasiya işləri və görülən digər çoxsaylı işlərə nümunə olaraq aşağıda qeyd elədiklərimi misal gətirə bilərəm:

Akademik Z.Əliyeva adına Milli Oftalmologiya Mərkəzi, Milli Onkologiya Mərkəzi, M.A.Topçubaşov adına Elmi Cərrahiyyə Mərkəzi, Respublika Neyrocərrahiyyə Xəstəxanası, Respublika Perinatal Mərkəzi, Talassemiya

10 Azərbaycan Respublikasının regionları –Statistik məcmuə. Bakı: Səda-2009

Mərkəzi, o cümlədən ayrı-ayrı rayonlarda Müalicə Diaqnostika Mərkəzləri, Naxçıvan Şəhər Poliklinikası, Naxçıvan Şəhər Doğum Mərkəzi, Füzuli rayonunda Horadiz Tibb Mərkəzi və s.

Belə ki, 2009-2013-cü illərdə mədəniyyət sahəsində də xeyli bərpa və rekonstruksiya işləri həyata keçirilmişdir ki, bunlara da nümunə olaraq: H.Əliyev Mərkəzi və Bakı Crystal Hall bariz nümunə ola bilər, habelə bu Proqram çərçivəsində Xızı, Astara, Şabran, Ucar, Quba, Qusar, Zərdab, Göyçay, Beyləqan, İmişli, Tərtər, İsmayilli, Şamaxı, Ağsu, Şirvan, Lerik və Horadizdə son dövr istifadəyə verilmiş: H.Əliyev mərkəzləri, Bakı Funikulyoru, Nizami Kinoteatrı, Kiçik Venesiya Şəhərciyi, Əntiq Əşyalar Muzeyi, Qəbələdə Mədəniyyət Mərkəzi, EL-TV Regional televiziya şirkəti, Horadiz Muğam Mərkəzi, Cəlilabadda Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyləri və digər təqdirəlayiq mədəniyyət obyekt və tikililərini misal çəkə bilərəm. Həmçinin idman sahəsində də bu period ərzində xeyli işlər reallaşdırılmış və sonda yeni-yeni obyektlər istismara verilmişdir hansı ki, bu da 2009-2013-cü illərin regional inkişaf üzrə Tədbirlər Planının gedişatı haqda bizlərə əyani sübut verməklə, **həyata keçirilən işlər** haqda daha ətraflı fikir sahibi olmaqda yardımçı olur.

- Bakıda Respublika Stadionu;
- Zirə İdman Kompleksi;
- Xəzri istirahət və sağlamlıq Mərkəzi;
- Sərhədçi Olimpiya İdman Mərkəzi;
- Tennis Akademiyası;
- Astara ,Balakən, Horadiz, Cəlilabad, Ağdaş, Tovuz, İmişli, Qəbələ, Sumqayıtda Olimpiya İdman Kompleksləri;
- Qubada Qolf Klubu;
- Lerik, Yardımlı, Saatlı, Şərurda istifadəyə verilmiş yeni Şahmat Məktəbləri və s aid edilə bilər.

Həmçinin turizm sektorunda həyata keçirilən müvafiq tədbirlərə nəzər salsam, o zaman Dövlət Proqramının prioritet sahələrindən biri olan bu sferada da müvafiq olaraq yeni tikili və obyektlərin əsasının qoyulmuş olduğunu aydın şəkildə

müşahidə etmək olar. Belə ki, 5 illik Tədbirlər Planına uyğun olaraq aşağıda qeyd etdiyim obyekt və tikililərin icarası uğurla yekunlaşdırılmışdır. Onlara:

Qafqaz Baku City Hotel and Residences, JW Mariott Absheron, Four Seasons Hotel, Hilton Hotel, Kempinski Badamdar, Jumeirah Bilgah Beach, Fairmont Baku Hotel, Qusarda Şahdağ Qış-yay Turizm Kompleksi, Qaşaltı Sanatoriyası, Şəkiddə Shaki Palace və Green Hill Inn, Salyanda yerləşən Kür oteli, Tovuzda Ayan Palace, Şəmkirdə Excelsior Otel və s. aid edilə bilər. Hamımızın bildiyimiz kimi Dövlət daim bu sahənin inkişafına xüsusi qayğı və diqqət göstərmiş və təkcə 2004-2008-ci illər və 2009-2013-cü illərin Dövlət Proqramları çərçivəsində deyil, ümumilikdə bütün inkişaf tendensiyaları ərzində bu sahəyə prioritet bir istiqamət olaraq yanaşmışdır. Bunun nəticəsində ümumilikdə ölkə ərzində turizm sektoruyla bağlı olaraq infrastruktur daha da təkmilləşdirilmiş və daha modern olan otellər istirahət mərkəzləri, turistik komplekslər və digər bu qəbildən olan obyektlər istismara verilmişdir.

İndisə bu Proqram çərçivəsində təhsil sahəsi üzrə həyata keçirilən tədbir və işlərə nəzər salmaq istəyirəm. Bu sahə üzrə həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində bu dövr açılan məktəb, təhsil mərkəzləri və s. sayları son olaraq **903-ə** çatdırılmış, digərlərində isə ya bərpa, ya da əsaslı restavrasiya işləri reallaşdırılmışdır. Odur ki, bu tədbirlərə misal olaraq **aşağıdakıları** qeyd edə bilərəm:

- 1) Azərbaycan Diplomatik Akademiyası və Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin yeni tədris komplekslərinin açılışı;
- 2) Dövlət Sərhəd xidməti Akademiyası;
- 3) Fövqəladə Hallar Nazirliyinin(FHN) Akademiyası;
- 4) Azərbaycan Respublikası Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının yeni Korpusu;
- 5) BDU-nin Qubada yerləşən tədris təcrübə və istirahət Mərkəzi ;
- 6) Elitar Gimnaziya;
- 7) 6 Nömrəli Məktəb və s.

Sonda 1-ci fəslin 1-ci paragrafı haqda apardığım müşahidə və təhlilin nəticəsi olaraq bütövlükdə 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı və onun icra xarakteristikalarından asılı olaraq belə bir nəticəyə gəldim

ki, Proqram çərçivəsində həyata keçirilən işlər Azərbaycan Respublikasının makroiqtisadi sabitliyinə nail olmasında, sahibkarlıq fəaliyyətinin genişləndirilməsində, yeni-yeni iş yerlərinin açılmasında və müəssisələrin yaradılmasında, infrastruktur, həmçinin digər xidmət (mənzil, kommunal, ictimai iaşə) səviyyələrinin yüksəldilməsində yoxsulluq həddinin aşağı salınmasında və son olaraq əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılmasında təqdirəlayiq rol oynayaraq 5 illik Proqram üzrə qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrin uğurla həyata keçirilməsinə nail olmuşdur.

1.2. Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf dinamikası

Buraxılış işimin 1-ci Fəslinin 2-ci paraqrafını 2009-2013-cü illərdə regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı çərçivəsində Respublika ərazisində sırf sahibkarlıq sferasına müvafiq olaraq görülən işlər və bu işlərin yekun nəticələrinə həsr etmişəm. Burada daha geniş informasiya verəcəyəm məsələlərə misal olaraq 2009-cu ildən etibarən Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramına uyğun şəkildə ölkənin sahibkarlıq sektorunda edilən dəyişikliklər, yeni açılan müəssisələr, firmalar və onların fəaliyyət mexanizmləri, burada ən müasir, ən modern xidmət növlərinin tətbiqi, o cümlədən onlardan düzgün istifadə edilməsi və bütövlükdə sahibkarlıq sektorunun 5 illik Proqram çərçivəsində məruz qaldığı bir sıra struktur dəyişikliklərinin qeyd edə bilərəm. Əvvəla burada Dövlət tərəfindən həyata keçirilən işlərin bünövrəsi təkcə 2009-2013-cü illərin regional inkişaf Proqramı çərçivəsində planlanmamış, müstəqilliyimizin hələ ilk illərindən etibarən ölkə rəhbərliyinin gündəmində olan məsələlərdən biri idi. Ona görə ki, hər şeydən əvvəl bu sahənin inkişaf etdirilməsi ümumrespublika üzrə iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsinə və son nəticədə əhəmiyyətli iqtisadi irəliləyişə nail olmasına gətirib çıxaran əsas amillərdən və prioritet sahələrdən biridir. Məhz bu amil səbəb olmuşdur ki, ölkə Prezidentimiz cənab İlham Əliyev sahibkarlıq sferasının inkişaf tendensiyasını daim nəzarət altında saxlamaqla davamlı olaraq iqtisadi tədbirlər, dəyirmi masalar və digər formatlı görüşlər həyata keçirib və bununla da bilavasitə ölkədə sahibkarlıqla məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərlə **“birbaşa”** ünsiyyət saxlamaq imkanı yaratmışdır. Hansı ki, bütün bu qeyd elədiyim görüşlər bizlərə bu sferanın ümumilikdə Respublika üçün nə dərəcədə önəm kəsb etməsi barəsində açıq-aydın fikir formalaşdırır. Odur ki, sahibkarlığın inkişaf dinamikası xüsusilə¹¹ 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı çərçivəsində

11 www.anfes.gov.az

yüksələn qrafiklə iqtisadi artım nümayiş etdirmiş və belə demək mümkündür ki, ölkə Prezidentinin bilavasitə maraqlandığı sahə olaraq bu illər ərzində kifayət qədər dövlət dəstəyi ilə əhatə olunmuşdur.¹² 5 illik Tədbirlər Planına müvafiq olaraq ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin verdiyi Fərman əsasında ölkədə Sahibkarlar və sahibkarlıq fəaliyyəti üçün xüsusi bir biznes mühitinin formalaşdırılması nəzərdə tutulmuş, həmçinin sahibkarlara bu kimi kommersion fəaliyyəti ilə məşğul olan digər fiziki və hüquqi şəxslərə kredit verilişi zamanı da ayrıca şərtlər nəzərdə tutulmuşdur. Bütün bu qeyd olunanların analoji nəticəsi olaraq da təkcə 2010-2011-ci illərdə Respublika ərazisində sahibkarlığın inkişafı üçün Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən **250 mln manat** kredit verilişi realizə edilmişdir. Özü də bütün bu kreditlərin verilişi sistemli bir şəkildə reallaşdırılmaqla sahibkarlara fəaliyyət göstərmələri üçün öncədən verilmiş olan kreditlərin bu sahibkarlardan təzədən cəlb edilməsi və geri qaytarılması nəticəsində mümkün olmuşdur. Bununla da təkcə Bakı şəhəri ərazisində deyil, ümumilikdə ayrı-ayrı regionlar üzrə kiçik və orta sahibkarlığın rolu get-gedə artmağa və ölkə iqtisadiyyatının daha da irəliləməsinə gətirib çıxarmışdır. Belə ki, bu sahə üzrə son illər Dövlət səviyyəsində həyata keçirilən və icrası artıq başa çatdırılmış işlər yekununda ölkədə sahibkarlıq fəaliyyəti daha da gücləndirilmiş və reallaşdırılan strateji tədbirlər planlı layihələr tətbiq edilən güzəştli şərtlər və s nəticəsində 2009-2013-cü illər ərzində sahibkarlığın inkişafı ümumilikdə gözləniləndən də artıq olaraq qarşı qoyulan bir çox tələblərə yüksək səviyyədə cavab vermişdir. Odur ki, bu qeyd etdiyim yekun nəticələr və onlarla bağlı olaraq apardığım statistik araşdırmalara əsasən bu Proqram çərçivəsində Respublikada sahibkarlığın önəmi bir daha vurğulanaraq, bir növ özəl sektor qismində 2011-ci ildə ÜDM-də bu sahənin tutduğu pay 84,5%-ə çatmışdır¹³. Hansı ki, burada mən ticarət mehmanxana, ictimai-iaşə, tikinti, nəqliyyat, rabitə və s kimi qeyri-neft sektorlarının ÜDM-də tutduğu payı sonuncu göstərici ilə müqayisə etsəm bu yalnız 70-75 % təşkil edəcəkdir. Sözsüz ki, bu məqamda təkcə mən özüm deyil,

12 www.iqtisadiyyat.com

13 www.azstat.org

bizlər hamımız Respublikanın iqtisadiyyatında sahibkarlıq və onun fəaliyyətinin nə dərəcədə böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini açıq-aydın müşahidə edə bilərik.¹⁴ Yəni də burada onu qeyd etmək istəyirəm ki, 2010-cu ildə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi şəxslərin sayı 8,8% artaraq 86,1 mindən çox olmuşdur. Bundan savayı, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərin sayı isə təkcə 2011-ci ilin əvvəlləri üçün **275 min-dən çox** təşkil etmişdir. Beləliklə 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı çərçivəsində reallaşdırılan planlı işlər nəticəsində təkcə sahibkarlıq sferasının cari vəziyyəti deyil, həmçinin onun inkişaf tendensiyası olduqca qənaətbəxş bir təsvir formalaşdırır və bu sahəyə mövcud daxili və xarici investisiyaların axınlarını bir az da artıraraq onu yüksək bir həddə çatdırmışdır.¹⁵

Hələ burada reallaşdırılan silsilə tədbirlər nəticəsində Respublikada sahibkarlıq fəaliyyətilə məşğul olan hüquqi şəxs statuslu müəssisələrin sayı **5203-ə** çatdırılmış, bunlardan da **3782-si** xarici, **1421-i** isə birgə investisiyalı müəssisə və firmalar kateqoriyasına aid edilə bilər. Həmçinin burada vurğulamaq istədiyim digər bir məsələ ondan ibarətdir ki, 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramından öncəki dövr ölkə ərazisində əsas sahibkarlıq müəssisə və firmaları Bakı şəhəri və onun ətraf rayonlarında təmərküzləşmiş bir vəziyyətdə idi. Lakin 2004-2008 və 2009-2013-cü illərin İnkişaf Proqramları reallaşdırıldıqdan sonra bu struktur tərkib olaraq əhəmiyyətli dəyişikliyə məruz qalmışdır. Daha aydın bir şəkildə izah etsəm əgər 1994-cü il 20 sentyabr tarixində əsas qoyulan “Əsrin müqaviləsi”nə əsasən sonrakı illərdə neftdən ölkəmizin əldə edəcəyi gəlirlərin böyük əksəriyyəti sırf qeyri-neft sektoruna yönəldilərək onun çoxşahəli sahələrinin bölmə və digər strukturlarının davamlı inkişafına yönəldilmişdir. Hansı ki, bu strategiya nəticəsində təkcə Bakı şəhəri və onun ətrafında yerləşən müəssisə və firmaların sayında (ümumiyyətlə onun strukturunda) əhəmiyyətli dəyişikliklər baş vermiş və son olaraq paytaxt Bakıda yerləşən sahibkarlıq müəssisələrinin sayı xeyli aşağı düşməklə 54,5%-də

14 Azərbaycanın regionları .Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi hesabatları. Bakı-2011

15 www.sahibkar.biz

qərarlaşmışdır. Odur ki, 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı¹⁶ Dövlət Proqramına müvafiq olaraq sahibkarlığın bütövlükdə Respublika səviyyəsində necə prioritet və strateji bir sahə olduğunu vurğulamış və ümumilikdə özəl sektorun dinamik və artan tempi inkişafına mənə, çox güclü bir “**təkan**” vermişdir. Bu “**təkan**” özünü aşağıdakı prosedurlarda daha aydın şəkildə biruzə vermişdir:

1. Azərbaycan Respublikası ərazisində kiçik və orta sahibkarlığın prioritetlərinin formalaşdırılması məqsədilə ictimai mülkiyyət münasibətləri nisbətən məhdudlaşdırılmış və son olaraq bu münasibətlər öz yerini özəl (xüsusi) mülkiyyətə vermişdir;
2. Sahibkarlıq sferasıyla bağlı olaraq xeyli sayda Qanunvericilik aktları və Prezident Fərmanları reallaşdırılmaqla bu sahəyə Dövlət Qayğısı daha da artırılmışdır;
3. Dövlət Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu və onun fəaliyyəti çərçivəsində 5 illik Tədbirlər Proqramına müvafiq olaraq dəfələrlə güzəştli kredit və maliyyə yardımlarının həyata keçirilməsinə səbəb olmuşdur;
4. KOS-ların inkişaf dinamikası üçün dövlət yalnızca maliyyə dəstəkçisi (subsidiya, subvensiya, dotasiya , məqsədli ayırmalar və s.) qismində çıxış etməmiş, eyni zamanda müxtəlif seminarlar, dəyirmi masalar ,təlim və görüşlər təşkil edərək də bu sahəyə nə qədər önəm verdiyini bir daha isbat etmişdir.

Beləliklə bütün bu yuxarıda qeyd elədiyim tədbirlər nəticəsində sahibkarlıq və onun struktur mexanizmi olduqca böyük dəyişikliklərə məruz qalmış, dövlət-sahibkar münasibətləri inkişaf etdirilmiş biznes mühitinə dair qanunvericiliyin və inzibati proseduraların təkmilləşdirilməsi həyata keçirilmiş, sahibkarlığın dövlət tənzimlənməsi sistemi formalaşdırılmış ayrı-ayrı region və bölgələrdə sahibkarlığın inkişafı müşahidə edilmiş, müxtəlif bölgələrdə yeni-yeni iş yerləri, xidmət sahələri açılmış, sahibkarların hüquq və azadlıqlarının təşkili üçün vahid bir mexanizm formalaşdırılmış və onların davamlı tətbiqi nəticəsində son olaraq

¹⁶ “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” üzrə -Tədbirlər Planı

Respublika ərazisində sahibkarlığın yüksəlişi və qənaətbəxş dinamikası müşahidə edilmişdir. Həmçinin bu məqamda görülən işlər çərçivəsində daha başqa bir Dövlət tədbirini misal çəkməyim yerinə düşərdi.¹⁷ Belə ki, 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramına uyğun olaraq sahibkarlığın inkişafı üçün İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi tərəfindən sahibkarlara göstərilən xidmətlərin 90-95% elektronlaşmasını misal göstərə bilərəm. Qeyd edim ki, bu cür **B2A (Business to Administration)** xidmətlər nəticəsində təkcə ölkədə bir sahə-Sahibkarlıq sahəsi deyil, eyni zamanda informasiya-telekommunikasiya sektoru da avtomatik qaydada inkişaf etmiş və daha da genişlənmişdir. Belə ki sahibkarlara lisenziya və sertifikatların və bu xidmətlərə görə dövlət rüsum və haqlarının **“On-Line”** rejimdə ödənilməsi, həmçinin tərəfdaşlararası aparılan məktublaşma və sənəd işlərinin artıq keçmiş üsulla deyil, ən yeni və ən müasir üsullardan istifadə edərək reallaşdırılması mümkün olmuşdur.¹⁸ Son nəticədə Respublika üzrə **“E-Service”**-dən yararlanan, beynəlxalq standartlara uyğunlaşan, daha effektivli iş görən **“Sahibkarlar Kütləsi”**nin yaradılması zənn edirəm ki qaçılmaz oldu. Çünki ölkəmizdə texnika və texnologiya inkişaf etdikcə, dünya ölkələri ilə aramızda iqtisadi inteqrasiya dərinləşdikcə və iqtisadi, sosial, siyasi, mədəni və digər sahələr üzrə qarşılıqlı əlaqələrimizin miqyası daha da genişləndikcə ölkəmiz nisbətən güclü olan dövlətlərdən öz iqtisadiyyatının bu kimi (sahibkarlıq kimi) digər sahələrinə də potensial **“maliyyə dəstəkçiləri”** tapmış olacaqdır. Odur ki, bu gün Azərbaycan Respublikası öz uğurlu strateji mövqeyi və artan tempi tendensiyası ilə bir çox dünya ölkələri ilə qurmuş olduğu çoxtərəfli əlaqələrin nəticəsində **“Dünya iqtisadi Arenası”**-nda dövlətimizə qarşı müsbət mənada maraq oyatmış və xüsusilə də iqtisadiyyatımızın özəl sektoruna böyük maraq oyada bilmişdir. Bu məqamda müstəqilliyimizin hələ ilk illərindən bu yana Azərbaycan Respublikasına dünyanın bir sıra nüfuzlu və tanınmış təşkilatları lazımi diqqəti ayıraraq (BMT, Dünya Bankı, BYİB, BMK və s.) iqtisadiyyatımızın təkcə neft sektoru deyil, həm də qeyri-neft sektoruna öz dəstəklərini göstərmişdilər və bunun nəticəsi də olaraq

17 www.economy.gov.az

18 www.sahibkar.biz

Regionların İnkişafı Dövlət Proqramı qəbul edilməzdən əvvəl təsərrüfatçılığın ayrı-ayrı sektorlarında əhəmiyyətli canlanma müşahidə olunmuşdur. Məs: Ölkədə sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf dinamikasında əsaslı rol oynamış BMK (Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası) hələ 1999-2003-cü illər ölkəmizə xeyli diqqət ayıraraq, bir çox sahələrə maliyyə dəstəyi göstərmiş, güzəştli və uzunmüddətli kreditlər vermiş (Sahibkarlıq kreditləri) və mövzunun əsas predmetini təşkil edən Sahibkarlıq və onun davamlı artan tendensiyası üçün Mikromaliyyələşdirmə bankının əsasını qoymaqla bu sahədə çox böyük rol oynamışdır. Belə ki, bank hələ 2009-2013-cü illərin Tədbirlər Proqramı qəbul edilməzdən öncə Respublika ərazisində kiçik və orta sahibkarların düzgün və hərtərəfli fəaliyyət göstərmələri üçün onlara bir xeyli dəstək olmuş və deyərdim ki, yalnız maliyyə köməklili ilə kifayətlənməyərək, həm də zaman-zaman Respublikada sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi istiqamətində bir çox maarifləndirici tədbirlər həyata keçirmişdir. Belə ki, bu tədbirlərə nümunə olaraq **aşağıdakıları** misal çəkmək istərdim:

- İqtisadi və maarifləndirici xarakter daşıyan çoxsaylı seminarlar;
- Sahibkarlıq fəaliyyətinin düzgün və şəffaf təşkili istiqamətində dünya təcrübəsinə əsaslanan tövsiyə və məsləhətlər;
- Beynəlxalq praktikaya uyğun olaraq Respublikada sahibkarlığın inkişafına təkan məqsədilə ən yeni standart və metodların tətbiqi;
- Davamlı summitlər (Zirvə Görüşləri) və dəyirmi masalar təşkil edərək burada ölkədə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərin mövcud problemlərini müzakirə etmək və onlara müəyyən tapşırıq məsləhət və göstərişlərin verilməsi və s qeyd etmək olar.

Artıq məlum olduğu kimi ölkədə sahibkarlıq və onun subyektlərinin şəffaf , rəqabətqabiliyyətli fəaliyyət göstərmələri üçün bu sahəyə yalnızca milli dəstək deyil, o cümlədən bir çox xarici struktur və subyektlər də xeyli yardım göstərərək ümumilikdə Respublika miqyasında nə dərəcədə əvəzsiz rol oynadığını bir daha isbat eləmiş olurlar. Belə ki, sahibkarlara dövlət dəstəyi bu Proqramın icra müddəti ərzində realaşdırılan tədbirlərin davamı olaraq Prezidentin 2011-ci il 26 oktyabr tarixli 509 nömrəli Fərmanına əsasən **“İcazələr Elektron İnformasiya Portalı”**

təsis edilmişdir. Odur ki, nəticədə ayrı-ayrı sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslər öz fəaliyyətləri ilə əlaqədar tələb olunan razılıqları, lisenziyaları, standart və sertifikatları daha sadə şəkildə əldə etmək imkanı qazanmış olurlar. Bütövlükdə Respublika üzrə sahibkarlıq fəaliyyətinin dinamikasına müsbət təsir göstərən əsas amillərdən biri kimi bu Fərman olduqca böyük rol oynayır. Nəticədə 2013-cü ilin sonlarına doğru bu portaldan ümumilikdə 227, 367 istifadəçi yararlanmış və həmçinin 86 xarici ölkə vətəndaşının müraciətləri də qeydə alınaraq bu portalın ümumilikdə nə qədər böyük rol oynadığını göstərir. Belə ki, sahibkarlığın inkişafı üzrə görülən digər işlərə nümunə olaraq yeni yaradılmış: www.icazeler.gov.az, www.yoxlama.gov.az, www.biznesinfo.az və digərlərini göstərmək olar. Mənim burada adlarını qeyd elədiyim bütün bu portalların fəaliyyətləri nəticəsində ölkədə və onun xaricində sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər (fiziki və hüquqi) biznes kommersiya sahibkarlıq və s bu qəbildən olan sahələrlə davamlı olaraq məlumatlanmaq və xəbərdar olmaq imkanı əldə etmişlər. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2011-ci il tarixli 383 nömrəli Fərmanı ilə “Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların vahid məlumat reyestrinin forması və aparılma qaydası haqqında “Əsasnamə təsdiq edilərək ölkədə bu sahənin davamlı yoxlama və nəzarət işlərini reallaşdıran **Vahid Məlumat Reyestri** işə başlamışdır. Qısaca onu qeyd edim ki, bu fəaliyyətlə bağlı xüsusilə - www.yoxlama.gov.az internet portalı müvafiq dövlət orqanları ilə birlikdə iş görürlər. Bu kimi fəaliyyətlər nəticəsində və regional inkişaf Planına uyğun olaraq Respublika ərazisində sahibkarlığın inkişaf dinamikasında olduqca əhəmiyyətli işlər həyata keçirilmişdir və xüsusilə də aşağıda göstərdiyim məsələlərlə bağlı olaraq dövlət bir sıra işlər görmüşdür. **Onlara:**

- Sahibkarlıq fəaliyyəti sahəsində mövcud qanunazidd halların və pozuntuların vaxtında aradan qaldırılması;
- Təqsirsizlik prezumpsiyasını rəhbər tutaraq sahibkarların fəaliyyətlərinə davamlı olaraq nəzarət və yoxlamaların həyata keçirilməsi;

- Biznes fəaliyyətlə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərə dövlətin davamlı maliyyə və digər dəstəyinin göstərilməsi və s aid edilə bilər.

Həmçinin Respublika 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramına müvafiq olaraq təkə Bakı şəhəri ərazisində deyil, ümumilikdə regionlar üzrə fəaliyyət göstərən subyektlərə də dəstək olur. Həmçinin ümumdövlət - Sahibkar münasibətlərini təkmilləşdirmək, ünvanlanan müraciətləri vaxtılı-vaxtında cavablandırmaq və qısacası ölkə vətəndaşlarına keyfiyyətli xidmət göstərmək üçün **“195-2” Prefiksli Telefon Məlumat Mərkəzi** yaradılmış və bu Mərkəz vahid sistem şəklində fəaliyyət göstərərək bütün Respublika ərazisində sistemli iş reallaşdırır.¹⁹ Demək olar ki, bu prosesin nəticəsində Mərkəz fəaliyyətə başladıqdan bir müddət sonra, yəni 2009-cu ilin 1 sentyabr tarixindən 2013-cü ilin 1 yanvar tarixinə qədər Mərkəzə ümumilikdə **23098** müraciət daxil olmuş və dolğun şəkildə cavablandırılmışdır. O cümlədən son illər ərzində Prezident Fərmanına uyğun olaraq icrası reallaşdırılan bu kimi tədbir və layihələr gətirib ona çıxarıb ki ölkəmizdə xüsusilə qeyri-neft sektorunun inkişafında önəmli irəliləyişlər müşahidə edilmişdir. Həmçinin araşdırmalarımıza əsasən ölkədə sahibkarlar və sahibkarlıq fəaliyyətinin dəstəklənməsi üzrə təkə İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi Azərbaycanca İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Fondu tərəfindən onlarla konfrans, seminar, biznes forumlar və digər beynəlxalq sərgi və tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Beləliklə bütün bu qeyd elədiyim tədbirlər və görülən işlərin yekunu olaraq Respublikamızda necə dəyərlər hamının müşahidə edə biləcəyi bir “canlanma” sezilmiş və bu “canlanma” özünü sahibkarlıq, biznes mühiti və s bu qəbildən olan sferalarda daha çox göstərmişdir. Odur ki, buraxılış işimin 1-fəslinin 2-ci paragrafını bu son qeyd etdiklərimlə yekunlaşdırıram.

¹⁹ Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin və Dövlət Statistika Komitəsinin hesabatları. Bakı-2010

1.3. Sahibkarlığa dəstək siyasətinin mexanizmləri

Mövzumun 1-ci fəslinin 3-cü paraqrafını təşkil edən bu hissədə daha çox 2009-2013-cü illərdə regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı çərçivəsində ölkədə sahibkarlıq fəaliyyəti və ümumilikdə sahibkarların (fiziki və hüquqi) gördüyü işlər üzrə dövlət tərəfindən reallaşdırılan siyasi mexanizm və Dəstək strategiyasını ətraflı təhlil və analiz etmişəm.²⁰ İlk öncə deyim ki, 2009-2013-cü illərin Tədbirlər Planına uyğun olaraq dövlətimiz sahibkarlıq və onun fəaliyyətinin tənzimlənməsi proseduralarına olduqca böyük diqqət ayırmış və bunun nəticəsində də aşağıdakı məsələlər və onların həlli üzrə ümumilikdə sahibkarlıq sferasının davamlı stimullaşdırılmasını həyata keçirib. Bunlara misal olaraq:

- Respublika ərazisində davamlı olaraq iqtisadi stabillik və artımı tənzimləməsi;
- Ölkədə sahibkarlıqla məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərin fəaliyyətlərini , burada yarana biləcək problem və nöqsanları vaxtlı-vaxtında aradan qaldırılması;
- Mövcud iqtisadi tendensiya ilə bağlı olaraq Respublikada şəffaf və ədalətli biznes mühitini formalaşdırılması;
- Müəssisə və firma sahibləri olan şəxslərə zəruri hallarda maliyyə dəstəyi göstərmək və onları sadə dildə desəm rəqabət edə biləcək duruma gətirməklə fəaliyyətlərini stimullaşdırılması;
- Ölkədə biznes fəaliyyətlə məşğul olanlara və onların gördükləri işlərə davamlı olaraq nəzarət edilməsi;
- Sahibkarlıq subyektlərinə daha keyfiyyətli və daha rentabelli iş görmələri üçün davamlı maarifləndirici, məsləhət xarakterli ixtisasartırma və peşəylə bağlı olan təlim, seminar və s. tədbirlərin keçirilməsi;

²⁰ Azərbaycanın regionları .Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi hesabatları. Bakı-2013

- İstehsal prosesində sahibkara gərəkli olan informasiya, intellektual, texniki avadanlıq və s istiqamətli hər cür dəstək göstərilməsi və s.

Əlbəttə bu məqamda əsas faktorlar 5 İllik Tədbirlər Planı çərçivəsində reallaşdırılan strateji mexanizmin vacib tərkib hissəsi olaraq bütövlükdə 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının prioritet sahələrindən birini təşkil edir. Odur ki, buraxılış işimin bu paragrafında 2009-2013-cü illərin çərçivəsində dövlət tərəfindən sahibkarlara göstərilən hər cür dəstək xüsusilə də sahibkarlar ayrılan güzəştli kreditlər onlar üçün əlverişli biznes mühitin formalaşdırılması, o cümlədən sahibkarların hüquq və azadlıqlarının qorunması istiqamətində xeyli məsələlərə toxunacağam.

Əvvəla onu ifadə etmək istərdim ki, Tədbirlər Planı üzrə respublikada sahibkarlıq fəaliyyətinə əsas dəstək göstərən qurumlar siyahısında Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun adını çəkməmək ədalətsizlik olardı. Belə ki, bu fondun təkcə 2009-2013-cü illər ərzində ölkənin ayrı-ayrı sahibkarlıq subyektlərinə ayırmış olduğu güzəştli kreditlərin miqdarı **875,6 milyon manat** təşkil etmişdir ki, bu da öz növbəsində **12061** subyektin (fiziki yaxud da hüquqi şəxs) fəaliyyət göstərməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Buraxılış işimin hələ başlanğıc hissəsində də bu cür güzəştli kreditlərin verilişi Sahibkarlığa Dəstək Dövlət Siyasətinin əsas “Özülünü” təşkil edir. Ən əsası isə odur ki, bu kreditlərin verilmə mexanizmi daha çox geri qaytarılan yenidən fonda təhvil verilən vəsaitlər hesabına mümkün olur. Belə ki, bu vəsaitlərin verilmə formatından asılı olaraq sahibkarlara ayrılan vəsaitlər **483,5 milyon manat** - Fonda yenidən qaytarılan vəsaitlər hesabına (55,2%) və **392,1 milyon manat** (44,8 %) dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlər hesabında olmaqla həyata keçirilir. Bu sferaya ayrılan vəsaitlər zənn edirəm ki, Respublika ərazisində mövcud sahibkarlıq mühitini təkmilləşdirərək , onu daha da rəqabətqabiliyyətli bir hala gətirib çıxarmışdır. Demək olar ki, ayrılmış vəsaitlər və onların məqsədli istifadələri üzrə reallaşdırılan layihə və tədbirlər İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi, o cümlədən Azərbaycanda İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Fondu (AZPROMO) tərəfindən Tədbirlər Planının bir hissəsi kimi çıxış edir. Bu qurumlar Azərbaycan Respublikası üzrə sahibkarlara təkcə maliyyə dəstəkçisi

deyil, həmçinin bu istiqamət üzrə bir çox işgüzar əlaqələrin genişləndirilməsində, fərqli-fərqli iqtisadi mövzularda konfrans, seminar, biznes forum və digər beynəlxalq sərgilər və tədbirlərin təşkili işində də olduqca önəmli rol oynayır və hərtərəfli yardımlarını əsirgəmirlər. Beləliklə realizə edilən hər bir plan layihə həmçinin digər proektlər son olaraq bu sahənin ölkə iqtisadiyyatında tutduğu mövqeni daha da dərinləşdirir. Bu cür tədbirlərin yerli-yerində və vaxtlı-vaxtında icra olunması ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramına müvafiq olaraq verdiyi tapşırıq və göstərişlərin düzgün icra edilməsinə rəqabətqabiliyyətli məhsulların istehsalı, onların dünya bazarına çıxarılması, sahibkarlıq fəaliyyətiylə bağlı ticarət əməkdaşlıqlarının genişləndirilməsi, bir çox İEÖ-lərin təcrübələrindən və beynəlxalq standartlardan istifadə edərək yekun nəticədə bu sahə üzrə çoxsaylı irəliləyişlər əldə etməyə imkan verir.

Burada vurğulamaq istədiyim daha da başqa bir məsələ olaraq Respublikamızda aqrar sektor üzrə fəaliyyət göstərən sahibkarların fəaliyyətlərinin stimullaşdırılması və onlara Dövlət dəstəyi qismində ölkədə davamlı yerli və beynəlxalq sərgi və Business Weeks (Biznes həftələri) həyata keçirilir, o cümlədən ölkəmiz mütəmadi olaraq ayrı-ayrı Avropa ölkələrində reallaşdırılan təlim, seminar, konfrans, Summit (Zirvə görüşlər), dəyirmi masalar və s. təmsil olunur. Bunlara nümunə olaraq Almaniyanın paytaxtı Berlin şəhərində qida, kənd təsərrüfatı və bağçılıq sahəsində **“Ənənəvi Beynəlxalq Yaşıl Həftə-2013-(İnternational Green Week-2013)”** sərgisini misal göstərə bilərəm. Hansı ki, bu Yaşıl Həftə ərzində azərbaycanlı və alman iş adamlarının iştirakı ilə ölkəmizin biznes və investisiya imkanlarına dair xeyli sayda təqdimatlar həyata keçirilmişdir. Eyni zamanda davamlı olaraq Bakı Expo Mərkəzində reallaşdırılan sərgilər də Respublika miqyasında sahibkarlığa dəstəyin nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu isbat etməklə dövlətin **“sahibkarlığa dəstək strategiyasının”** əsas hissəsi kimi çıxış edir və onun davamlı iqtisadi artım əldə etməsində müstəsna rol oynayır.²¹

21 www.anfes.gov.az

Ümumiyyətlə onu bildirmək istəyirəm ki, araşdırmalara əsasən təkcə 2012-2013-cü illərdə Sahibkarlığa Dəstək Dövlət Siyasəti nəticəsində bu sahə üzrə reallaşdırılan tədbirlərə: **45-i** paytaxt Bakı, **75-i** isə ayrı-ayrı regionlarda olmaqla ümumilikdə **120** tədbir aid edilir. Həmçinin bu tədbirlərin yekun nəticələri onların hesabat və press analizləri müxtəlif məlumat kataloqlarında, kitabçalarda Azərbaycan, rus və ingilis dillərində çap edilmişdir. Burada dövlətin 5 illik Proqramına uyğun olaraq sahibkarlıq sferası üzrə reallaşdırılan tədbirlər siyahısına onu da əlavə edə bilərəm ki, son 6 il ərzində Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti (AİŞ) tərəfindən ümumilikdə regionlarımızda sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan sahibkarlara xeyli maliyyə və texniki dəstək göstərilmiş, o cümlədən müəssisə və firmaların maddi-texniki bazası yeni formatda təşkil olunmuş modernizə edilmiş, eləcə də yeni-yeni təsərrüfat subyektlərinin yaradılması istiqamətində də çoxsaylı layihələr icra edilmişdir.²² Bu cür layihələrə nümunə olaraq: 2010-cu ilin 14 oktyabr tarixində açılışı olan Toxumçuluq müəssisəsi (Azertoxum MMC-ni nəzdində) təsis edilmiş və bu müəssisənin yaradılmasına bir sıra qurumlar tərəfindən maliyyə dəstəyi göstərilmişdir.²³ Habelə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu bu müəssisənin tikintisinə 3,3 milyon manat, Azəraqro Şirkəti 3,5 milyon manat, yerli sahibkarlar isə 62,76% olmaqla 11,2 mln manat həcmində maliyyə dəstəyi göstərmişlər. Burada həm də onu ifadə etmək olar ki, 2011-ci il üçün tikintisi reallaşdırılan Dəvəçi Broylər ASC-nə Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti tərəfindən 12 milyon manat həcmində maliyyə vəsaiti ayrılmış, o cümlədən 2008-2011-ci illərdə Şabran rayonu üzrə Quşçuluq təsərrüfatı əsaslı dəyişikliklərə məruz qalaraq, burada mövcud müəssisələrdə rekonstruksiya və bərpa işləri aparılmışdır.

Həmçinin ölkə Prezidentinin Taxılçılıq təsərrüfatının daha yaxşı formasının formalaşdırılması məqsədilə verdiyi tapşırıqların icrasına uyğun olaraq ümumi sahəsi 4800 hektar olan iri pilot taxılçılıq təsərrüfatı - Qarabağ-Taxıl MMC də yaradılmışdır. Bu sferaya uyğun olaraq həyata keçirilən silsilə tədbirlərin yekun nəticələrinə daha başqa bir misal olaraq həmçinin Ağstafa-Aqroservis MMC də

²² www.doingbusiness.org

²³ “Aqrarkredit” Səhmdar Kredit təşkilatı . İllik hesabat (2011)

qeyd edə bilərəm hansı ki, bu MMC-ni yaradılmasında AİŞ(Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti) 284000 manat maliyyə dəstəyi göstərmiş və bununla da təsisat prosesində 25% paya sahib olmuşdur. Odur ki, burada Proqram çərçivəsində realizə edilən sonuncu işlərin qısa xülasəsi haqqında bunları göstərmək olar:

1. Ölkədə aqrar təsərrüfatın dinamik inkişafını təmin etmək;
2. Mövcud resurs və ehtiyatlardan səmərəli istifadə edərək yüksək məhsuldarlığa nail olmaq istiqamətində sahibkarlarımıza hər cür yardımı göstərmək;
3. Bütövlükdə ölkə ərazisində sahibkarlığa dəstək siyasəti olaraq sahibkarlara daha asan lizinq ,icarə, aqrolizinq və s-dən istifadə etməyə imkan verən sadələşdirilmiş “Biznes Mühiti”-nin yaradılması və s.

Həmçinin sahibkarlığa dəstək dövlət siyasətinin reallaşdırılmasına aid olan digər silsilə tədbirlərə misal olaraq Göygöl Süd Zavodunu, Hövsan qəsəbəsində müasir texniki avadanlıqlarla təchiz edilən “Milk-Pro” MMC-ni də nümunə gətirə bilərəm. Adlarını çəkdiyim bu müəssisələrin təsis olunmasına yardım məqsədilə AİŞ 20% AYİB (Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı) isə 70% paya malik olmaqla, bütövlükdə 250 nəfərə yaxın işsiz insanın iş yeri ilə təmin olunmasına şərait yaratmışdır. Bundan savayı 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı çərçivəsində sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə reallaşdırılan dövlət siyasəti olaraq bunları digər misalları çəkə bilərəm: 5 illik Plan çərçivəsində 35-i paytaxt Bakıda, 153-ü regionlarda olmaqla Sahibkarlığa Dövlət Dəstəyi mövzusunda ümumilikdə 188 əhəmiyyətli tədbir baş tutmuşdur. Nəticədə bu tədbirlərdə iştirak edən təqribən 31200 sahibkara güzəştli kreditlər verilişi üzrə maarifləndirici və nümunə xarakterli investisiya layihələri təqdim edilmişdir.²⁴ Şübhəsiz ki, Regionların inkişafı Planına uyğun olaraq sahibkarlara dəstək göstərilməsi yalnız bir istiqamət ilə - maliyyə dəstəyi ilə məhdudlaşmamış, həm də apardığım təhlilə əsasən informasiya və texnoloji yöndən də çoxsaylı işlər reallaşdırılmışdır. Məs: 2010-cu il Sahibkarlara dövlət dəstəyi (xüsusilə də güzəştli

²⁴ Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin və Dövlət Statistika Komitəsinin hesabatları. Bakı-2010

kredit verilişi) proseslərini daha da sürətli və lakonik etmək üçün fond tərəfindən investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar olaraq elektron idarəetmə sisteminin yaradılması və onun icarsı bu sahəyə texnoloji dəstəyin də kifayət qədər yüksək səviyyədə olduğunu bir daha sübut edir.²⁵ Hansı ki, vahid idarəetmə sisteminin köməkliyi ilə bu sistem üzərindən ümumilikdə 12061 sahibkara 875,06 mln manat dövlət krediti verilmişdir, bunun da 392 milyon manatı sırf büdcədən , 483,06 milyon manatı isə sahibkarlara yenidən qaytarılan maliyyə vəsaitləri hesabına reallaşdırılmışdır. Dövlətin sahibkarlara dəstək siyasəti təkcə sahibkarlıqla məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərə yönəldilməmiş eyni zamanda araşdırmalara əsasən əlilliyi olan müharibə veteranları, aztəminatlı ailələr, qaçqın və məcburi köçkünlər və digər bu kateqoriyaya aid olan insanlar üçün də öz şəxsi **“Biznes ideyalarını”** reallaşdırmaq üçün xeyli köməklik göstərmişdir. Bununla bağlı olaraq son illərdə biz hamımızın sahibkarlıq mühitinin inkişafına yönəldilmiş **“Öz biznes ideyanı yarat”, “İdea Man”, “Business Factory”** və digər müsabiqələri də buna misal çəkə bilərəm. Adı qeyd edilən bütün bu layihələr müsabiqələr nəticəsində qalib olan şəxslərə ayrılan qrant və mükafatlar onların öz biznes ideyalarını reallaşdırmaq üçün kifayət edəcək səviyyədədir. Belə ki, regional inkişaf proqramına uyğun olaraq icrası artıq başa çatdırılan bütün bu layihə və tədbirlər nəticəsində ölkədə son 5 il ərzində sahibkarlıq fəaliyyəti xeyli inkişaf etmişdir. Habelə regionlarımızın inkişafına daha çox yönəlmiş olan Tədbirlər Proqramı çərçivəsində bu sfera üzrə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan bütün işlərə Dövlətin Sahibkarlığa Dəstək siyasəti və onun konseptual prinsipləri konkret mexanizmləri mənəcə çox önəmli bir rol oynamışdır. Odur ki, buraxılış işimin 1-ci fəslini bu son qeyd etdiklərimlə yekunlaşdırır və mövzusun davamı olaraq 2009-2013-cü illərdə regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı çərçivəsində Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı olaraq mövzusun 2-ci fəslində təhlil və analizlərə daha geniş yer vermişəm .

II FƏSİL

25 Azərbaycan Respublikasının regionları –Statistik məcmuə. Bakı: Səda-2009

**Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə
sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı çərçivəsində sahibkarlıq
fəaliyyətinin tədqiqi və onun əsas konsepsiyaları**

**2.1. Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli
Fondu və onun fəaliyyətinin analizi**

Buraxılış işimin bu hissəsində ölkədə sahibkarlıq subyektlərinə Dövlət Dəstəyi strategiyasında “Əvəzsiz” rol oynayan bir dövlət qurumu - **Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu** barəsində və onun həyata keçirdiyi işlər əsas prioritetləri, bir sözlə Respublikada sahibkarlığa kömək məqsədilə reallaşdırılan fəaliyyəti üzrə ətraflı qeyd edəcəm. Analitikaya keçməzdən öncə ilk əvvəl bu fondun təsis edilməsi tarixi haqqında azacıq informasiya vermək istədim. Hələ müstəqilliyimizin ilk addımları atıldığı günlərdə Respublikada özəl sektorun formalaşdırılması və onun inkişaf etdirilməsi məqsədilə bu sahəyə davamlı maliyyə dəstəyi göstərə bilən bir qurum yaradılması Dövlət strategiyasının əsas prioritetlərindən biri olmuşdur. Odur ki, 12 oktyabr 1992-ci Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun Əsasnaməsi qəbul edilmiş və bununla da zənnimcə ölkədə kiçik və orta sahibkarlığa hərtərəfli, xüsusilə də maliyyə dəstəyi göstərmək fərsəti əldə edilmiş və bu addım ümumiyyətlə Respublika üzrə sahibkarlıq fəaliyyətinə dəstək istiqamətində atılmış böyük addımlardan biri olmuşdur. Lakin ilk vaxtlar əfsuslar olsun ki, bu fondan ayrılan güzətli kreditlər sahibkarlıq subyektlərinə “Düzgün mexanizm” ilə çatdırılmadığından, o cümlədən bu sahə üzrə göstərilən fəaliyyətlə bağlı sadə dildə desəm meydana çıxan “Boşluqlar” gətirib ona çıxarırdı ki, fond tərəfindən qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələr lazımınca və vaxtlı-vaxtında icra edilə bilmirdi. Elə buna görə də Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin 2002-ci il 27 avqust tarixli 779 nömrəli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitlərinin istifadəsi Qaydaları təsdiq edilmiş və nəticədə ölkədə sahibkarlıqla məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərin güzəştli kredit ala bilmələri

üçün vahid bir “Sistem” formalaşdırılmışdır. Əlbəttə ki, burada sahibkarlara güzəştli kreditlərin verilməsi bir tək fondun fəaliyyəti ilə məhdudlaşmır, həmçinin İqtisadi İnkişaf Nazirliyi Maliyyə Nazirliyi və Mərkəzi Bankın nümayəndələrindən ibarət yaradılan Müsabiqə Komissiyasının birgə seçdikləri müvəkkil banklar tərəfindən aşağı faizli kredit verilişi həyata keçirilir.²⁶ Onu da qeyd edim ki, apardığım təhlilə əsasən sahibkarlıq subyektlərinə kredit verilişi illik 7% ilə Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin (KiV) inkişafına yönəldilmiş layihələr üzrə isə illik 5% ilə verilməklə, o cümlədən kreditlərinin miqdarının 2/3 hissəsi həcmində güzəşt (gözləmə) müddəti müəyyənləşdirilir. Belə ki, bu faktor ümumilikdə ölkədə fəaliyyət göstərən sahibkarları daha da aktiv olmağa və öz işlərini daha keyfiyyətlə yerinə yetirməyə “Şirnikləndirir” .Hansı ki, 5 illik Tədbirlər Planı çərçivəsində sadəcə 2010-cu il üçün ayrı-ayrı layihələr üzrə kredit verilişi aşağıdakı cədvəllərdə öz əksini tapmışdır:

Cədvəl 1.

Kreditin növləri üzrə					
Kreditin növləri	Layihə sayıları	Xüsusi çəkisi (%)	Kreditin məbləği (min manatla)	Xüsusi çəkisi (%)	Yaradılacaq yeni iş yerlərinin sayı (nəfər)
Kiçik həcmli kreditlər	971	95,6	12758,2	15,7	2101
Orta həcmli kreditlər	1	0,1	150,0	0,2	14
Böyük həcmli kreditlər	19	1,9	11236,0	13,9	497
İri həcmli kreditlər	25	2,5	56893,0	70,2	1127
Cəmi	1016	100,0	81037,2	100,0	3739

Cədvəl 2.

İqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üzrə					
Kreditlərin ayrıldığı sahələr	Layihələrin sayı	Xüsusi çəkisi (%)	Kreditin məbləği (min manatla)	Xüsusi çəkisi (%)	Yaradılacaq yeni iş yerlərinin sayı (nəfər)
Müxtəlif sənaye	51	5,0	16501,0	20,4	352

²⁶ www.anfes.gov.az

məhsullarının istehsalı və emalı					
Kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı	9	0,9	3510,0	4,3	134
Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı	941	92,6	38349,2	47,3	2780
Turizmin inkişafı	3	0,3	2815,0	3,5	36
Xidmət(infrastruktur) sahələrinin inkişafı	12	1,2	19862,0	24,5	437
Yekun:	1016	100,0	81037,2	100,0	3739

Aydındır ki, bu layihələrin lazımi səviyyədə kreditləşməsi və bu sferaya Dövlət Dəstəyi gətirib ona çıxarıb ki, ümumilikdə Respublika üzrə sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf dinamikasına təkan verərək onun həm də hüquqi, maddi-texniki, təşkilati və s. bazisini formalaşdırmışdır. Bütün bunlara misal olaraq ölkədə sahibkarlığa dəstək verən bir sıra Qanun və çoxsaylı Fərman, Qanunvericilik aktları və digər qərarları nümunə göstərə bilərəm. Məs: Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında, Səhmdar cəmiyyətləri haqqında, Lizing kompaniyaları haqqında, Müəssisələr haqda və digər Qanunlar.²⁷ Beləliklə Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu və onun fəaliyyəti Respublikada özəl sektorda çalışan fiziki və hüquqi şəxslərə geniş imkanlar yaradılmış və bütövlükdə aşağıdakı istiqamətlərin möhkəməndirilməsi və gücləndirilməsi üçün fond tərəfindən davamlı olaraq yardımlar göstərilmişdir:

1. Qeyri-neft sektorunun inkişafına dəstək məqsədilə sahibkarlıq subyektlərinə mövcud təbii və əmək potensialından düzgün istifadə etmək istiqamətində güzəştli kreditlərin verilməsi;
2. Sahibkarlıq mühitinin sadələşdirilməsi məqsədilə lazımi tədbir, layihələrin, seminar və təlimlərin maliyyələşdirilməsi;
3. Ayrılan vəsaitlər hesabına sahibkarlıq strukturlarının bir az daha təkmilləşdirilməsi, müəssisə, firma və digər obyektlərin yeni infrastrukturlarının yaradılması yaxud da mövcud maddi-texniki bazanın təzədən modernizə edilməsi;

²⁷ Azərbaycan Respublikasının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı

4. Sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyətləri ilə bağlı olaraq maliyyə texniki infrastruktur və s məsələlər üzrə gərəkli informasiyaların vaxtlı-vaxtında almaları və bundan başqa - vergi, rüsum tarif və digər öhdəliklərlə bağlı icraatlarını daha rahat yerinə yetirmələri üçün Vahid İnformasiya Mərkəzinin yaradılması;
5. Bu sfera üzrə Respublikada yeni-yeni iş yerlərinin yaradılması və mövcud bazanın yenidən təkmilləşdirilməsi üçün hərtərəfli yardımın göstərilməsi (Məs: İxtisasartırmaya yönəldilmiş təlim-tədris metodiklarının hazırlanması və ya maarifləndirici , öyrədici peşə-ixtisas yönümlü seminarların təşkil edilməsi və s aid edilir).²⁸

Ümumiyyətlə apardığım araşdırmalara əsasən 2009-2013-cü illər ərzində Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu vasitəsilə 12061 sahibkara 875,6 milyon manat güzəştli kreditlər verilmiş və verilmiş bu kreditlər hesabına 41700-dən çox yeni iş yerləri yaradılmışdır. Həm də bu kreditlər hesabına 5 illik period ərzində sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin sayında da xeyli artım müşahidə edilmişdir.^{29 30}

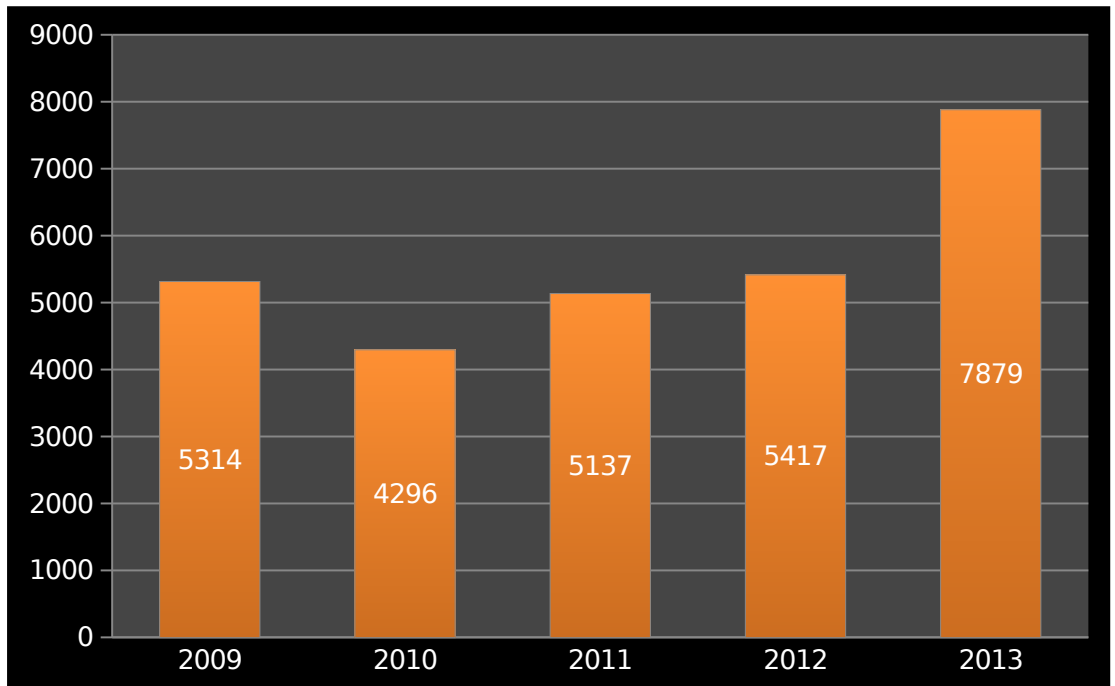
Əgər bu dinamikanı qrafiklə ifadə etmiş olsam o zaman aşağıdakı qrafiki almış olaram:

2009-2013-cü illərdə yeni yaradılmış hüquqi şəxslərin sayı

28 www.azstat.org

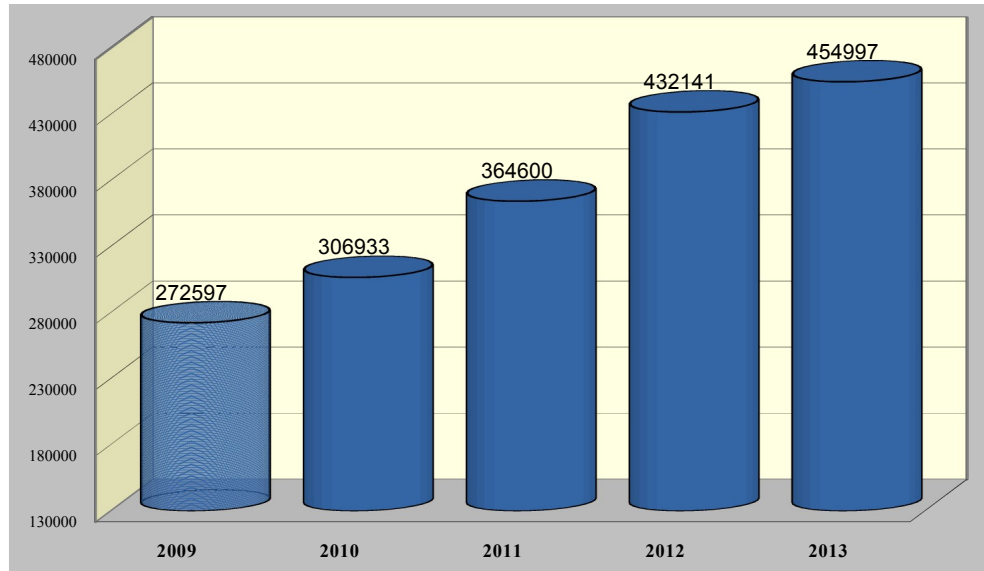
29 www.anfes.gov.az

30 www.economy.gov.az

Şəkil 1.1

2009-2013-cü illərdə fiziki şəxslərin artım dinamikası

Şəkil 1.2

Bu məqamda həmçinin onu vurğulamaq olar ki, ayrılmış bütün bu kreditlərin 71,5 %-i aqrar sektorun, yerdə qalan 28,5 %-i isə müxtəlif sənaye və digər

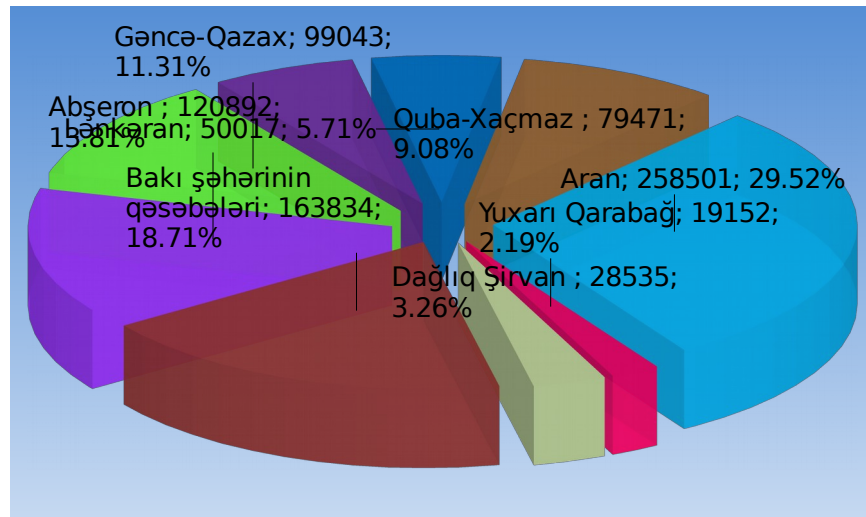
sahələrin inkişafına yönəldilməklə son nəticədə regionlara ayrılmış güzəştli kreditlərin həcmi 81,3% (711,6 mln manat), Bakı şəhərinin qəsəbələrinə ayrılan kreditlərin həcmi isə 18,7% (163,7 mln manat) təşkil etmişdir.³¹ Beləliklə 2009-2013-cü illərin İnkişaf Proqramı çərçivəsində təkcə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən ölkədə sahibkarlıq fəaliyyəti və onun keyfiyyətli icra olunması üçün kifayət qədər maliyyə dəstəyi göstərilmişdir. Bundan savayı onu da bildirmək istərdim ki, bu fond tərəfindən sahibkarların iri müasir texnika və texnologiya tələb edən layihələrinin yerinə yetirilməsi üçün də iri həcmli güzəştli kreditlər ayrılmış və onların gərəqli maliyyə vəsaitləri ilə təchiz olunması gerçəkləşmişdir. Həmçinin bir məsələni də xüsusilə vurğulamaq olar ki, fond tərəfindən müxtəlif ideya və layihələrin dəyərləndirilməsi zamanı bəzi subyektlər digərlərinə nisbətən bir az daha “ön plana” çəkilir. Hansı ki, əhalinin nisbətən **“həssas qrupları”** hesab edilən məcburi köçkünlər, gənclər, qadınlar, əlillər və s. bu kateqoriyaya aid edilə bilər. Belə ki, bu kateqoriyaya aid edilən insanlar daha da güzəştli və xüsusi şərtlərlə maliyyə vəsaitləri ilə təchiz olunmaq imkanı əldə edə bilərlər. Odur ki, qeyd elədiklərimin sübutu olaraq təkcə son 5 il ərzində sərhəd cəbhə bölgəsində həmçinin məcburi köçkünlərin daha sıx məskunlaşdıqları rayonlara Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən daha çox yardım göstərilmiş və burada sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərə fond tərəfindən 348,4 milyon manat güzəştli kredit ayrılmışdır ki, bu da statistikaya əsasən 7189 sahibkara edilən yardım deməkdir.³² Buradan da aydın olur ki, qeyd olunan bu göstəricilər yuxarıda adı çəkilən faktı bir daha təsdiqləyir. O cümlədən ayrı-ayrı regionların sosial-iqtisadi inkişafına dəstək məqsədilə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu 2009-2013-cü illər ərzində Aran rayonu üzrə 2302 layihəyə 99043 min manat, Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu üzrə 501 layihəyə 19152 min manat, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu üzrə 792 layihəyə 56115,1 min manat, Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu üzrə 183 layihəyə 99043 min manat və Bakı şəhərinin müxtəlif qəsəbələri üzrə isə 733

31 A.A.Nadirov. “Bazar iqtisadi münasibətləri sistemində Azərbaycan regionlarının iqtisadi inkişaf məsələləri” –AMEA-nın xəbərləri İqtisadiyyat seriyası

32 Azərbaycan Respublikasının regionları –Statistik məcmuə. Bakı: Səda-2009

layihəyə ümumilikdə 163834 min manat güzəştli kreditlər ayrılmışdır. Odur ki qeyd olunan layihə və onların icrasına sərf olunan maliyyə vəsaitlərini aşağıdakı diaqramla ifadə edək:

2009-2013-cü illər ərzində güzəştli kreditlər hesabına maliyyələşdirilən regionlar və onların %-lə ifadəsi

Şəkil 1.3

Bu diaqrama əsasən belə bir nəticəyə gəlmək mümkündür ki, dövlət başçısının tapşırığına müvafiq olaraq icra edilən 2009-2013-cü illər Regionların sosial-iqtisadi inkişaf Proqramı çərçivəsində dünyanın bir çox İEÖ-nin sınaqdan çıxmış təcrübələrinin Respublikada, xüsusilə də özəl sektorda tətbiq edilməsində Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu olduqca böyük rol oynamışdır. Özü də ancaq paytaxt Bakı şəhəri üzrə deyil habelə digər rayonlarımızda da sahibkarlığın inkişafına dəstək məqsədilə fərqli infrastruktur, istehsal və emal kimi sahələrin yaradılmasında, yeni-yeni iş yerlərinin açılmasında bu fonda həqiqətən böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Görülən bu cür işlər nəticəsində respublikada rəqabətqabiliyyətli və ixrac yönümlü məhsullar istehsal edən kiçik və orta həcmli qeyri-neft sənaye müəssisələri yaradılır, o cümlədən ölkəmizdə yeyinti və müxtəlif sənaye məhsullarına olan tələbatın yerli istehsal hesabına ödənilməsinə imkan

yanarır. Həmçinin ən müasir texnologiyalardan istifadə etməklə investisiya layihələrinin icra edilməsi bir az daha asanlaşır ki, son nəticədə bu fondun fəaliyyəti bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatı və onun ayrı-ayrı strukturlarının inkişaf etdirilməsinə “Yaşıl işıq” yandırmış olur. Çünki fondun bütün bu qeyd olunan fəaliyyətləri ilə yanaşı bu cür fəaliyyətlə məşğul olan şəxslərə köməklik göstərmək, onların informasiya konsaltinq (məsləhət) xidmətlərinə olan tələbatlarını daha ətraflı ödəmək, sahibkarlıq subyektlərinin kadr-peşə hazırlığını bir az daha inkişaf etdirirərək, bir sözlə ölkə üzrə əksər bölgələrdə sahibkarlıq fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi - Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun təməl prinsipini, əsas prioritetlərini təşkil edir. Bu qeyd etdiklərimə misal olaraq fondun dəstəklədiyi bir sıra layihələri nümunə göstərə bilərəm. Onlara: Ekoloji təmiz kənd təsərrüfatının inkişafı, idxalı əvəz edəcək məhsulların istehsalı və ixracının stimullaşdırılması və s. göstərmək mümkündür. Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu və onun fəaliyyətiylə bağlı olaraq apardığım geniş araşdırmalara əsasən bu sfera üzrə reallaşdırılan maarifləndirici və öyrədici xarakterli proektlərdə də fond aktiv şəkildə iştirak edir . Belə ki, yuxarıda əks olunanlara əsasən Regional inkişaf Proqramı çərçivəsində Almaniyanın Federal İqtisadiyyat və Texnologiyalar Nazirliyi ilə dövlətimizin imzaladığı **“Əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu”**-una müvafiq olaraq Bakı Biznes Tədris Mərkəzi ölkədə **“Business management”** və **“Business strategy”** üzrə bir sıra işlər görmüşdür. Burada Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu Azərbaycan tərəfi qismində bu layihəyə xeyli maliyyə dəstəyi göstərmişdir. Belə ki, memorandumun əsas **prinsipi** olaraq: müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərən sahibkar və biznesmenlərin nəzəri biliklərinin inkişaf etdirilməsi, peşə-hazırlıq səviyyələrinin təkmilləşdirilməsi, alman sahibkarları ilə davamlı və sıx əlaqələrinin formalaşdırılması və s. qeyd etmək olar. Odur ki, bu Proqram çərçivəsində Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun da böyük rol oynadığını müşahidə etmək olar. Buna misal olaraq bu fondun da dəstəyi ilə qarşılıqlı Memorandumuna uyğun olaraq təkcə 2012-ci ildə 30-dan çox beynəlxalq konfrans seminar trening və təlim həyata keçirildiyini qeyd edə bilərəm, şübhəsiz ki, son nəticə olaraq bu fəaliyyət ölkə üzrə sahibkarlıq subyektlərinin inkişaf

dinamikasına öz töhvəsini vermişdir.³⁴³⁵ Həmçinin görülən işlər yekununda Respublikada 6 distant təlim reallaşdırılmışdır (Gəncə-Qazax, Lənkəran, Şəki-Zaqatala, Aran və Abşeron rayonlarında), hansı ki, burada ümumilikdə 150-dən çox sahibkar, kommersant və biznesmen iştirak etmişdir. Eyni zamanda həyata keçirilən işlər olaraq Quba-Xaçmaz İnkişaf Mərkəzində Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərə məsləhət və biznes planlarının tərtibiylə bağlı yardım göstərən “Biznes Plan Kompleksi” təsis edilmişdir və sahibkarların maarifləndirilməsi məqsədilə investisiya layihələrinin hazırlanması üzrə “Xüsusi Proqram Təminatının yaradılması” - layihəsini (rəsmi internet saytı – www.bbtc.gov.az), həmçinin 2012-ci ildən etibarən icrasına başlanılan **“Əlil gənclərin sahibkarlıq fəaliyyətinin cəlb edilməsi mexanizminin araşdırılması və təkliflər Paketinin hazırlanması”** -layihəsini də qeyd edə bilərəm.

Yekun olaraq buraxılış işimin 2-ci fəsil 2.1-ci paragrafını belə sonlandırmaq istərdim ki Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu və onun çoxukladlı fəaliyyəti nəticəsində 2009-2013-cü illərin İnkişaf Proqramına müvafiq olaraq xeyli dəyərli işlər görülmüş və nəticədə Respublikada sahibkarlıq fəaliyyətinin maddi-texniki bazası daha da təkmilləşdirilmiş, ölkədə gənc sahibkarların fəaliyyətləri üzrə gərəkli və hərtərəfli dövlət dəstəyi göstərilmiş, KOS-ın beynəlxalq işgüzar əlaqələri bir az daha təkmilləşdirilmiş, Respublikada rəqabətqabiliyyətli ixrac məhsulları üçün maddi və maliyyə dəstəyi “Mexanizmi” formalaşdırılmış, sosial problemlərin həllində sahibkarlıq subyektlərinin rolu artırılmış - bir sözlə ümumilikdə Respublika ərazisində sahibkarlıq fəaliyyətinin yeni bir İnkişaf Tendensiyası müşahidə edilmişdir .

2.2 Respublika üzrə KOS-ların inkişaf tendensiyaları və onların spesifik xüsusiyyətləri

34 “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” üzrə -Tədbirlər Planı

35 www.economy.gov.az

Artıq hamımıza məlum olduğu kimi Respublika üzrə normal bazar iqtisadi sisteminin fəaliyyət göstərməsi üçün çox zəruri olan önəmli sahələrdən biri də kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) və onların düzgün idarə edilməsidir. Əvvəlcə qeyd edim ki, ümumilikdə ölkə üzrə daxili bazarın yerli xammala əsaslanan məhsullarla zənginləşdirilməsində, yeni-yeni iş yerlərinin açılmasında, respublikanın ayrı-ayrı bölgə və regionlarında yaşayan vətəndaşların həyat şəraitləri və rifah hallarının yüksəldilməsində, həmçinin digər sosial-iqtisadi problemlərin həll edilməsində kiçik sahibkarlıq subyektlərinin inkişaf elətdirilməsi olduqca vacib və zəruri məsələlərdən hesab edilir. Xüsusilə KOS-ın fəaliyyətinin stimullaşdırılması və onların inkişaf dinamikasına şərait yaradılması olduqca böyük önəm kəsb edir. Mən burada ilk öncə onu vurğulamaq istərdim ki, bütövlükdə Respublika üzrə KOS-ların mövcud vəziyyəti hansı səviyyədədir və onun əsas spesifik xüsusiyyətləri, o cümlədən regional İnkişaf Proqramına uyğun olaraq tədbir və layihələr reallaşdırıldıqdan sonra onun strukturunda baş verən dəyişikliklər nələrdən ibarət olmuşdur və s.³⁶ Ümumiyyətlə KOS-lar öz xüsusiyyətləri etibarilə bir çox üstünlüklərə malikdirlər məhz bu səbəbdəndir ki, onun inkişaf etdirilməsi və artan inkişaf tendensiyası təkcə 2004-2008-ci illər ya da ki 2009-2013-cü illərin Regional İnkişaf Proqramı çərçivəsində deyil ümumilikdə müstəqilliyimizin hələ ilk illərindən etibarən ölkə gündəmində olmuş və onun əsas prioritet sahələrindən birini təşkil etmişdir.³⁷ Ona görə ki, KOS subyektləri digər müəssisə və firmalarla müqayisədə daha cəld və daha adekvatdırlar, o cümlədən öz sahibkarlıq subyektləri daha az kapitalla ehtiyac duymaqla öz fəaliyyətlərini icra edə bilirlər. KOS-da kapital və maliyyənin dövriyyəsi daha qısa bir zamanda həyata keçirir və bütün bu qeyd olunan amillər nəticəsində də ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatının “canlanmasında” və iqtisadi artım tempini yüksəltməsində olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əslində bir faktı da vurğulamaq yerinə düşərdi ki, hər nə qədər də KOS subyektləri ölkə iqtisadiyyatında vacib rol oynasalar da bu cür müəssisə və firmaların sayında zaman-zaman azalmalar müşahidə edilmişdir.

36 Ə.Ş.İmanov- “ Kiçik sahibkarlıq “ Bakı. 2007

37 İbrahimov İ . (2007)- “Regionlarda sahibkarlığın inkişaf meyilləri və xüsusiyyətləri “ .Bakı. 2007

Amma mənəcə bu fakt ondan qaynaqlanır ki, ya müəyyən müddət sonra iri müəssisələrlə rəqabət etmək sadəcə dildə desəm bir növ **”Savaşmaq“** xırda firma və müəssisələrə ağır gəlir, ya da ki, onlar ümumiyyətlə bu cür **“Savaşlardan”** çəkinirlər.³⁸³⁹ Burada onu da diqqətinizə çatdırmaq istərdim ki, sahibkarlığın inkişaf tendensiyası və onun başlıca xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq həyata keçirilən çoxsaylı fəaliyyətləri üzrə iri müəssisələr bu proses boyu olduqca güclü bir rəqib kimi çıxış etməklə daha çox inhisarlaşma meyilləri nümayiş etdirən subyektlər hesab edilirlər. Burada onu da ifadə etmək olar ki, kiçik sahibkarlıq subyektləri kapital və maliyyənin mərkəzləşməsində mühüm amil qismində çıxış edirlər. Məhz bu səbəbdən də dövlət tərəfindən reallaşdırılan layihə və tədbirlər nəticəsində bu sferanın inkişaf tendensiyası üzrə lazımi dövlət qayğısı və dəstəyi göstərilir. Bu da son nəticədə sahibkarlıq fəaliyyətiylə məşğul olan subyektlərin səmərəli işgüzar Addımlarının atılmasına səbəb olur. Lakin son illərdə iri strateji cəhətdən əhəmiyyətli layihələrin reallaşdırılması zamanı bu sahədə özəlləşdirmə işlərinin gücləndirilməsi və xeyli struktur dəyişikliklərinin həyata keçirilməsi müşahidə edilmişdir. Amma əfsuslar olsun ki, hələ də bu sfera üzrə bir sıra problem və əngəllər öz həllini tapmamış bir vəziyyətdədir. Məs: Respublikada KOS-ın fəaliyyətləri hələ Regionların İnkişafı Dövlət Proqramı qəbul edilməzdən xeyli öncə ümumilikdə ölkə üzrə keyfiyyətli və idxalı əvəzləyən məhsul istehsalında rəqabətə davamlı sahələrin inkişaf etdirilməsində onların inkişafında və son olaraq ölkə üzrə yoxsulluğun və işsizliyin azaldılaraq sabit iqtisadi artıma nail olunmasında gözlənilən o nəticəni hələ də verməmişdir. Bunun digər bir səbəbi də ondan ibarətdir ki, müstəqilliyin hələ ilk illərində KOS subyektləri tam gücüllə çalışmamış və öz mövqelərini lazımınca ifadə edə bilməmişdilər. Lakin bu məqamda onu da ifadə etməyim yerinə düşər ki, 2009-2013-cü illərin Regional İnkişaf Proqramına müvafiq olaraq Respublikada bütövlükdə sahibkarlıq subyektlərində institusional dəyişikliklər müşahidə edilmiş və bu da son nəticədə ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafına və uzunmüddətli iqtisadi sabitliyə nail olunmasına gətirib çıxarmışdır. Həmçinin öncə illərlə aparmış olduğum müqayisə

38 Kiçik və orta biznesin inkişafı və məşğulluq problemləri: monoqrafiya / Ş.T.Əliyeva, Bakı -2007

39 A.X.Nuriyev.” Regionların inkişafının strateji məsələləri”

əsasında bir məsələni də vurğulamaq olar ki, öncələr əsas sahibkarlıq strukturları paytaxt Bakı və onun ətraf qəsəbələrində cəmləşmiş vəziyyətdə idisə, indi həyata keçirilən 5 illik Tədbirlər Proqramından sonra strateji KOS subyektləri əsasən Respublikanın ayrı-ayrı bölgələrində qərarlaşdırılmışdır və onlar arasında sıx bağ qurulmuşdur.⁴⁰ Belə ki, görülən tədbirlər nəticəsində ölkə üzrə KOS-ların xüsusi çəkisi 80,6% təşkil etməklə ümumilikdə 47952 müəssisəni özündə birləşdirmişdir. Hansı ki, burada qərarlaşan müəssisələrin 40,3%-i ticarət, 16,3%-i kənd təsərrüfatı, 13,3%-i sənaye, yerdə qalan 19%-i isə daşınmaz əmlak, kommersiya fəaliyyəti və s xidmət sahələrinin payına düşür. Apardığım təhlilə əsasən sənaye sahələri üzrə fəaliyyət göstərən müəssisələr iqtisadi rayonlar üzrə 8,9 %-i NMR, 8%-i Abşeron, 8,6%-i Gəncə-Qazax ,13,4%-i Quba-Xaçmaz, 6,5%-i isə Aran iqtisadi rayonu üzrə cəmləşmişdir. Burada həyata keçirilən əsas iqtisadi fəaliyyət sahələri olaraq biznes mühitinin yaxşılaşdırılması bu sahədə qanunvericilik bazasına müvafiq qaydada keyfiyyətli iş görülməsi bu cür sferalara yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsi və bu şəkildə müasir texnika və texnologiyanın beynəlxalq idarəetmə təcrübələrinin tətbiq edilməsi və son nəticədə davamlı iqtisadi inkişaf tendensiyasına nail olmaq ölkədə strateji prioritetlərdən hesab edilir. Qeyd edilən məsələlərlə bağlı ölkədə KOS-lara dəstək Dövlət siyasəti reallaşdırılır. Sistemli və düzgün fəaliyyət nəticəsində dövlət və onun ayrı-ayrı qurumları tərəfindən kiçik və orta sahibkarlığa hər cür maddi-texniki, maarifləndirici-informasiyon və ən əsası güzəştli kreditlərlə (lazımi maliyyə vəsaitləri ilə təmin etməklə) onların rəqabətqabiliyyətliliyi artırılmış və Respublikada son 5-6 ildən etibarən dinamik inkişaf müşahidə edilməkdədir. Dövlət tərəfindən KOS-lara dəstək məqsədilə reallaşdırılan tədbirlərə kiçik bir misal olaraq bunu ifadə edə bilərəm ki, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq niyyəti olan hər bir subyekt artıq 3 gün ərzində qeydiyyatdan keçmək imkanı əldə edibdir ki, bu da onların daha tez fəaliyyətə başlamalarına gətirib çıxaracaqdır . Buna müvafiq olaraq ölkədə KOS subyektlərindən toplanması nəzərdə tutulan vergilər və onların idarə edilməsi üzrə Azərbaycan Respublikasında **vergi Bəyannaməsinin (hesabatlarının)** veriliş

40 Azərbaycan Respublikasının regionları –Statistik məcmuə. Bakı: Səda-2009-2013

qaydaları sadələşdirilmiş və onun elektron formatda tərtibi və son nəticədə müvafiq Dövlət Qurumlarına göndərilməsi prosesi sadələşdirilmişdir. Hansı ki, KOS-a dəstək məqsədilə vergi hesabatlarının **e-paper (elektron sənəd)** formasında göndəriliş qaydaları Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 27 iyul tarixli qərarı ilə təsdiqlənmişdir. Onun əsas hədəfi budur ki, əsas vergi ödəyiciləri olan sahibkarlıq subyektlərinin daha sürətli və daha sadələşdirilmiş Ödəniş Sistemini təşkil etmək mümkün olsun. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin **“Bəzi fəaliyyət növlərinə xüsusi lisenziya (razılıq)verilməsi qaydalarının təkmilləşdirilməsi haqqında”** Fərmanına müvafiq olaraq bu sahədə yenidən fəaliyyətə başlayan yaxud da Respublikada KOS fəaliyyəti ilə məşğul olmaq niyyəti olan potensial şəxslərə sadəcə dildə desəm, yeni bir “Qapı açmış” olub. Bu Qanuna əsasən xüsusilə də KOS subyektləri öz spesifik xüsusiyyətlərindən asılı olaraq 57 fəaliyyət növündə xüsusi lisenziya almaq hüququ əldə etmişlər.⁴¹ Məhz bu kimi tədbirlər nəticəsində İqtisadi İnkişaf Nazirliyi tərəfindən Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafı Dövlət Proqramının layihəsi hazırlanmış və son nəticədə ölkədə kiçik sahibkarlıq müəssisələrinə dövlət dəstəyinin yeni bir Dəst-xətti müəyyənləşib. Bu Proqrama uyğun olaraq KOS-ın inkişaf tendensiyasının əsas istiqamətləri **aşağıdakılardan** ibarət olmuşdur:

1. KOS-a dövlət dəstəyi (maliyyə texniki informasiya) mexanizminin təkmilləşdirilməsi;
2. Sahibkarlığın informasiya məsləhət təminatı və burada kadr hazırlığı ixtisasartırma ilə bağlı mövcud sistemin təkmilləşdirilməsi;
3. Dövlət-sahibkar münasibətləri çərçivəsində KOS-ın korporativ idarəedilməsi prosedurasının düzgün təşkili və nisbətən sadələşdirilməsi;
4. KOS-a dövlət dəstəyi strategiyasına uyğun olaraq ölkədə infrastrukturun daha da təkmilləşdirilməsi;
5. Kiçik sahibkarlıq subyektlərinə dövlət tərəfindən hər cür maddi-texniki dəstəyin göstərilməsi(xüsusilə güzəştli kredit verilməsi) və s.

⁴¹ Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu “Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün əyani vəsait”

Belə ki, KOS-a dəstək dövlət Proqramının layihəsi müvafiq qaydada rəy verilməsi üçün 27 dövlət qurumuna və bir çox təşkilatların ölkəmizdə yerləşən nümayəndəliklərinə və son nəticədə iri sahibkarlıq birliklərinə təqdim edilmişdir. Bu da nəticə etibarilə Respublikada KOS-ın inkişaf dinamikası bir çox irəliləyişlərə nail olmuşdur. Həmçinin KOS-a yardım göstərilməsi məqsədilə məsləhət informasiya təminatı işgüzar əlaqələrin təkmilləşdirilməsi istiqamətində bir çox təqdirəlayiq işlər görülmüşdür. Son zamanlarda bununla bağlı olaraq Respublikanın 5 şəhərində (Gəncə, Şəki, Lənkəran, Qazax, Mingəçevir) **“Regional biznes Mərkəzləri”** qurulmuşdur. Hazırda bu Biznes Mərkəzləri təkcə ölkənin ayrı-ayrı rayonlarındakı sahibkarla müasir sahibkarlıq fəaliyyətləri ilə əlaqədar deyil. Fikrimcə KOS-lara dəstək siyasətinin bir istiqaməti olaraq müxtəlif hüquqi və fiziki şəxslərə davamlı qaydada maarifləndirici seminar, konfrans, dəyirmi masa və s təlim-tədbirlər həyata keçirilir. Çünki bizlərə məlumdur ki, KOS-ların inkişafında mövcud əngəllərdən ən başlıcası olaraq ölkədə sahibkarlıqla məşğul olan şəxslərin **“İxtisaslı Kadr hazırlığı”** problemi dururdu. Bunun üçün də reallaşdırılan təlim seminarları nəticəsində ölkədə sahibkarlıqla məşğul olan şəxslərə bu fəaliyyətlə bağlı olaraq bir sıra təlimat göstəriş və məsləhətlər verilir ki, bu da öz növbəsində KOS-ın inkişaf strukturunun təkmilləşdirilməsində olduqca böyük rol oynayır. Həyata keçirilən Dövlət Proqramına uyğun olaraq digər irəliləyişlər də ondan ibarətdir ki, ölkə Prezidentinin **“Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığın inkişafına mane olan müdaxilələrin qarşısının alınması haqqında”** vermiş olduğu Fərmanına müvafiq olaraq Respublikada KOS-ların fəaliyyəti ilə bağlı olaraq bir sıra irəliləyişlər qazanmışdır. Belə ki ayrı-ayrı mərkəzi və yerli hakimiyyət Orqanlarının nəzarət və yoxlama funksiyalarını yerinə yetirən bəzi qurumları ləğv etməklə hüquq-mühafizə orqanlarının sahibkarlıq subyektlərinə və xüsusilə də ölkədə KOS fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərə müdaxilələrinin qarşısı alınmışdır. Həmçinin bu Fərmana uyğun olaraq dövlət orqanları tərəfindən (vergi orqanları istisna olmaqla) sahibkarlıq subyektlərində yoxlamalar qanunvericiliklə müəyyən edilən qaydalarda və hallarda yalnız Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin nümayəndələrinin

iştirakı ilə yerinə yetirilə bilər.⁴² Belə ki, ölkə üzrə müxtəlif sahibkarlıq strukturlarının yaradılması və onların icrasıyla bağlı olaraq aşağıdakı **amillər** olduqca önəmli rol oynayır, onlara:

- 1) Ölkə əhalisində sahibkarlıq ruhu təşəbbüskarlıq işgüzar fəaliyyətinə meyillilik əhalinin potensial iş qabiliyyəti;
- 2) Həyata keçirilən özəlləşdirmə prosesinin xüsusiyyətləri yəni ki, ölkə iqtisadiyyatında dövlət mülkiyyətinin aşağı salınması və bütövlükdə Respublika miqyasında özəl mülkiyyətin payının artırılması;
- 3) Özəlləşdirmə nəticəsində bu payların ölkənin əksər sahibkar əhalisi arasında proporsional qaydada bölüşdürülməsi və onunla da proseduranın “kütləviliyinin” təşkili ;
- 4) Qanunazidd halların vaxtılı-vaxtında aradan qaldırılması, illeqal və fəaliyyəti qadağan olan proseslərin qarşısının alınması dövlət tərəfindən bu kimi subyektlərə ayrılan maliyyə vəsaitlərinin fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən “Özünükiləşdirilməsinin” yol verilməməsi və bu istiqamətdə lazımi cəza və islah tədbirlərinin görülməsi kimi faktorlar burada qeyd oluna bilər.

Odur ki, KOS-ın inkişaf etdirilməsi və onun dinamik tendensiyası üzrə bəzi amillər çox önəm kəsb etməklə bütövlükdə sahibkarlığın fəaliyyət mexanizmi və onun daxili strukturuna birbaşa təsir etmək imkanına malikdir Bu cür amillərin təsir yolları araşdırılaraq onun bir konsepsiyası formalaşdırılmış və məhz bu konsepsiyaya uyğun olaraq KOS-a dövlət dəstəyi proseduraları aşağıdakı istiqamətlərdə reallaşdırılmışdır:

- Maliyyə-investisiya fəallığı;
- İxraca kömək və daxili bazarın müdafiəsi;
- Aqrar sferanın inkişafı;
- Nisbətən xırda təsərrüfat subyektlərinə dövlət dəstəyinin daha da artırılması.

Artıq aydındır ki yuxarıda adlarını vurğuladığım faktorlar ölkədə kiçik sahibkarlıq və ümumilikdə sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi zamanı xüsusi

42 Ə.Ş.İmanov. “Regionların inkişafının proqnozlaşdırılması”. Bakı-2006

çəkiyə malik olur. Bütün bunlardan da o nəticəyə nail olmaq mümkündür ki, hal-hazırkı dövrdə bu qeyd olunan amilləri və digər xarici faktorları nəzərə almadan ümumilikdə regionların sosial-iqtisadi inkişafına təkan vermək və onu kompleks şəkildə təkmilləşdirmək imkansız olacaqdır. Bunun üçün də ölkə Prezidenti tərəfindən regionların inkişafı Proqramı çərçivəsində davamlı olaraq KOS nümayəndələri ilə görüşlər keçirilmiş və burada açıq şəkildə təklif və iradlar bildirilmişdir. Bildiyimiz kimi ölkədə sahibkarlıq strukturunda aqrar sahibkarlığın adını çəkmədən keçmək heç də ədalətli hesab edilməzdi. Belə ki, aqrar sahibkarlıq özlüyündə daha çox resurs və ehtiyatları cəm etməklə daha çox işçi qüvvəsi və əhalini əhatə edir, habelə bazarda əmtəə və xidmətlərə daha çox tələb və təklif formalaşdırdığından KOS-ın fəaliyyəti onun inkişaf tendensiyasında olduqca vacib rol oynayır. Belə ki bir məsələni də nəzərinizə çatdırım ki, KOS-lara dəstək dövlət Strategiyasının əsas məqsəd və hədəflərinin lazımınca yerinə yetirilməsində dövlət tərəfindən bu sferaya ayrılan subsidiya, dotasiya, subvensiya və digər məqsədli ayırmalar əhəmiyyətli rol oynayır. Ona görə ki, bu cür dövlət dəstəyi nəticəsində bu cür sahibkarlıq subyektlərini daha çevik, bir az daha rəqabətqabiliyyətli formaya gətirib çıxarmaq, emal sahələri üzrə nisbətən daha çox kökləmək və tədricən ənənəvi istehsal metodlarının sıradan çıxarılmaqla istehsalın daha yeni, daha modern üsullarını tətbiq etməklə son nəticədə KOS-ın dinamik inkişaf tendensiyasında önəmli irəliləyişlər müşahidə etmək mümkün olur. Aydındır ki bu da yekun nəticədə gətirib ona çıxarır ki, 2009-2013-cü illərin Regional İnkişaf Proqramı çərçivəsində ümumilikdə Respublikada ərzaq təhlükəsizliyi təmin edilməklə həmçinin bu sfera üzrə əhalinin məşğulluq səviyyəsində də kifayət qədər artım müşahidə ediləcəkdir. Habelə apardığım araşdırmalarda 2011-ci ilin statistikasına uyğun olaraq respublikada fermer təsərrüfatı subyektlərinin sayı **2589**-a çatmışdır. Həmçinin bir məqamı da qeyd etmək istərdim ki, ölkədə KOS-a dəstək yalnızca yerli mənbələr hesabına deyil, o cümlədən digər beynəlxalq qurumlardan (iri maliyyə institutları kredit təşkilatları) ayrılan vəsaitlər hesabına da həyata keçirilir. Bu cür maliyyə və texniki yardımlara misal olaraq: **BMK (Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası), Kənd təsərrüfatının inkişaf Fondu** və

digər beynəlxalq qurumlar tərəfindən bu sahəyə edilən maliyyə dəstəyini göstərmək olar.⁴³ Qisacası respublikada həyata keçirilən bütün yerli və xarici tədbirlər layihə və proyektlər nəticəsində ümumilikdə iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sferalarında xüsusilə sahibkarlıq kimi vacib bir sferada irimiqyaslı işlər görülmüş sahibkarlıq fəaliyyətinin beynəlxalq standartlara uyğun və daha modernizə edilmiş bir formatının reallaşdırılması üçün silsilə tədbirlər həyata keçirilmişdir. Hansı ki, bu da son nəticədə həm KOS-ın, həm də bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tendensiyasında müsbət yönümlü dəyişikliklər etməklə onun uzunmüddətli və dayanıqlı iqtisadi sabitlik qazanmasında vacib rol oynamışdır.

43 2013-cü ildə İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə yekun hesabat

2.3 Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq fəaliyyətinin mövcud problemləri və onların həlli istiqamətləri

Mən artıq mövzumun əvvəlki hissələrində Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq fəaliyyəti, onun bir çox xüsusiyyətləri, xarakteristikaları və spesifik cəhətləri haqqında geniş və əhatəli məlumat vermişəm. Həmçinin 2009-2013-cü illərdə Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramına müvafiq olaraq bu sahə üzrə reallaşdırılan əksər layihə və tədbirlərə də toxunaraq onların yerinə yetirilməsi və icraatı haqda da kifayət qədər təhlil və analiz işi aparmışam. Lakin buraxılış işimin son paragrafı olaraq bu məqamda mən mövzumla əlaqədar olaraq nisbətən başqa bir məsələyə də toxunmaq istərdim. Belə ki, bu hissədə 5 illik Tədbirlər Planı çərçivəsində ölkənin sahibkarlıq strukturunda edilən dəyişikliklər və ən əsası bütün bu prosedura ərzində qarşıya çıxan bir çox maneə problem və çatışmazlıqları, həmçinin onların **“Ən optimal”** həlli istiqamətləri ilə bağlı dolğun informasiya verməklə analiz aparacağam. Artıq məlum olduğu kimi 2009-2013-cü illərin inkişaf Proqramına uyğun olaraq ölkədə bütövlükdə sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə xeyli və çoxşaxəli işlər görülmüş nəticədə bu sfera üzrə inkişaf tendensiyası olduqca əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə etmişdir. Amma ki, ümumilikdə götürdükdə dövlətimiz üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən bu sahəylə bağlı icra olunan işlər zamanı bir sıra çətinliklər yaşanmış və nəticədə nəinki 2009-2013-cü illər, hətta keçmiş regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə Dövlət Proqramına (2004-2008-ci illər) uyğun olaraq bu sahədə reallaşdırılan silsilə tədbirlər zamanı qarşıya bir çox maneə və əngəllər çıxmışdır. İlk əvvəl sahibkarlıq sferasının bu kimi çatışmazlıqları və başqa cür desəm Boşluqları ilə əlaqədar qısaca məlumat vermək və onlar barəsində ilkin fikir formalaşdırmaq istərdim.^{44 45}

Əvvəlcə qeyd edim ki, iqtisadiyyatın bu sahəsi üzrə müəyyən əngəl və problemlər dedikdə mənim nəzərdə tutduğum əsas faktorlar daha çox inzibati amirlik sistemindən qalan bəzi əngəllərdir. Belə ki, respublikada sahibkarlıq

44 “Azərbaycan iqtisadiyyatının strateji problemləri” –Respublikanın elmi-praktik konfransının materialları. Bakı: Elm -2010. səh 210-215.

45 Kiçik və orta biznesin inkişafı və məşğulluq problemləri: monoqrafiya / Ş.T.Əliyeva, Bakı -2007

fəaliyyəti hələ də keyfiyyətli və rəqabətqabiliyyətli məhsul yaradılmasında ,bu sahə üzrə əhalinin məşğulluğunun tam şəkildə təmin edilməsində təəssüflər olsun ki, hələ də gözlənilən o nəticəni verməmişdir. Dövlətin regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının icrası zamanı meydana çıxan digər bir fakt da ondan ibarət olmuşdur ki, ölkə üzrə özəl sektorda strateji önəm kəsb edən sahibkarlıq fəaliyyəti (o cümlədən sahibkarlıq subyektləri) olduqca zəif inkişaf etmişlər. Lakin regional səviyyədə mövcud biznes sektorunun özəlləşdirilməsi və burada 5 illik Tədbirlər Planına uyğun olaraq aqrar və institusional struktur dəyişikliklərinin reallaşdırılması bu sahə üzrə mövcud icraata bir az daha təkan vermişdir. ⁴⁶ ⁴⁷Bir məsələni də qeyd edirəm ki, ölkədə hələ bu Proqram həyata keçirilməzdən öncə Respublikada biznes sfera və sahibkarlıq strukturlarıyla əlaqədar başqa bir çatışmazlıq ondan ibarət idi ki, ölkə üzrə ümumilikdə sahibkarlıq subyektlərinin 70-75%-i paytaxt Bakı və onun ətraf qəsəbələrində cəmləşmiş vəziyyətdə idi.

Odur ki,burada ayrı-ayrı sahibkarlıq subyektləri arasında mövcud olan qarşılıqlı əlaqə və koordinasiya da lazımi səviyyədə deyildi . Qısacası bu sfera üzrə ölkədə sanki bir **”Pərakəndəlik”**, bir **“Xaos”** hökm sürürdü. Lakin Dövlətin 2004-2008 və 2009-2013-cü illər üzrə Regional inkişaf Proqramı çərçivəsində xüsusilə bölgələrimizdə sahibkarlığın inkişafına təkan verilmiş və ölkədə balanslaşdırılmış sosial-iqtisadi inkişafa nail olunmaqla son nəticədə **“Təqdirəlayiq”** iqtisadi artım , əhəmiyyətli iqtisadi dinamika müşahidə edilmişdir. Bildiyimiz kimi burada reallaşdırılan layihə və digər tədbirlər daha çox aşağıdakı məsələlərin həllinə istiqamətləndirilməklə, bu sahədə qarşıya çıxan inzibati amirlik sistemindən qalan bəzi əngəllərin aradan qaldırılmasına yönəldilmişdir. Bu kimi məsələlərə aşağıdakıları aid eləyə bilərəm:

1. Ümumilikdə region və bölgələrimizdə əmlakın özəlləşdirilməsi prosesini sürətləndirmək;

46 Q.N.Manafov –“Sahibkarlıq fəaliyyətinin sosial-iqtisadi aspektləri”

47 M.C.Ataşiyev” Azərbaycan 2020: milli iqtisadiyyatın inkişafı və səmərəli yüksəlişin problemləri”, Bakı 2012

2. Proqram çərçivəsində görülən layihə və tədbirlər nəticəsində davamlı makroiqtisadi sabitliyə və dinamik artıma nail olmaq;
3. Bölgələrdə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərə hər cür maddi-texniki informasiya maarifləndirici və hüquqi dəstəyin göstərilməsi;
4. Sahibkarlıqla məşğul olan şəxslərin əsas istehsal amillərindən biri hesab lazımi resurs və ehtiyat çatışmazlıqlarının aradan qaldırılması yaxud da mövcud ayrılan potensialdan “İnsafla” və “İsrafsız” istifadə etmələrinə nəzarət edilməsi;
5. Sahibkarlıq subyektlərinin yerləşdikləri ərazilərdə hər cür texniki və müasir avadanlıqları təmin etməklə , ümumilikdə həmin ərazinin infrastrukturunu təkmilləşdirmək və s.

Belə ki, ölkədə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektləri arasında kiçik və orta sahibkarlıq(KOS-lar) daha çox üstünlük təşkil edir. Bu onların bazar konikturasına qarşı daha həssas və daha adekvat olmalarından irəli gəlir. Məhz bu səbəbdən dövlətimiz KOS-ın inkişafına və dəstəklənməsinə bir başqa “Qayğı” göstərir. Odur ki, aparılan araşdırmalara əsasən Respublikada sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələrin 80,7%-ni KOS-lar təşkil edir, o cümlədən ölkə üzrə 47951 xırda müəssisənin 1,5%-i NMR, 5%-i Abşeron yarımadasının, 6,3%-i Gəncə-Qazax, 2,2%-i Şəki –Zaqatala, 4,2%-i Lənkəran, 1,9%-i Quba-Xaçmaz və 10%-i Aran iqtisadi rayonun payına düşür . Buna görə də Respublikada sahibkarlıq sferası onun mövcud problemlərinin həll edilməsi bu sahədə mövcud Qanunvericilik bazasının daha da təkmilləşdirilməsi çatışmazlıqların həll edilməsi bu yolla daha keyfiyyətli və ixracyönümlü məhsulların istehsal edilməsi və son olaraq İqtisadi sabitliyə nail olunması-2009-2013-cü illərin İnkişaf Proqramı çərçivəsində Respublika üzrə sahibkarlıq sferasından gözlənilən ən prioritet və ən önəmli nəticələrdən hesab edilir.⁴⁸ Onu da qeyd etmək ki, ölkədə sahibkarlıq sferası üzrə KOS-ın önəmi daha çox olmaqla dövlət tərəfindən onların fəaliyyətinin stimullaşdırılması xeyli rentabelli hesab olunur. Ona görə də dövlət tərəfindən bu

48 www.doingbusiness.org

sahə üzrə mövcud nöqsan və çatışmazlıqların vaxtlı-vaxtında aradan qaldırılması zənnimcə dövlətin əsas strateji hədəflərindən biridir. Hansı ki, burada reallaşdırılan bir çox dövlət tədbirləri və Proqramları nəticəsində ümumilikdə **Dövlət-Sahibkar** münasibətləri qurularaq bu sahə üzrə mövcud olan problemlər aradan qaldırılmış və nəticədə bütövlükdə sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə həm Bakı, həm də digər rayonların bir çox boşluq və çatışmazlıqlarının həlli üzrə yeni bir xətt (istiqamət) müəyyənləşdirilmişdir. Bu istiqamət üzrə həyata keçirilən işlərə nümunə olaraq bir sıra məsələləri qeyd etmək istərdim.⁴⁹⁵⁰ İlk əvvəl bildirim ki, xüsusilə rayonlarımızda əmlakın özəlləşdirilməsi əsas əngəl olaraq qalmaqda idi. Lakin onun həlli ilə əlaqədar İqtisadi İnkişaf Nazirliyi və Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri ilə birgə Əmlakın qeydiyyatına alınması məsələsi üzrə vahid iş aparılmış və nəticədə hələ 5 illik Proqramın ilk vaxtlarından etibarən bir çox struktur dəyişiklikləri müşahidə edilmiş və bunun isbatı olaraq kiçik bir misal çəkmək istərdim ki, hələ 2008-ci ilin yekunlarına əsasən (2004-2008-ci illərin İnkişaf Proqramı çərçivəsində) Dünya Bankı və BMK (Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası) tərəfindən hazırlanan **“Doing Business 2009 hesabatında”** Azərbaycan **181** ölkə sırasında **33-cü** pilləyə yüksələrək digər dövlətləri öz iqtisadi artım tempinə görə xeyli geridə qoymuşdur. Nəticədə Azərbaycan 2008-ci ildə açıqlanan hesabatla görə **“İslahatçı Ölkə”** adını qazana bilmişdir. Bu işə həyata keçirilən tədbirlər Planına uyğun olaraq əldə edilən böyük uğurlardan sadəcə biridir. Həyata keçirilən bu kimi işlər nəticəsində ölkənin biznes sferasının digər bir problemi olan **“Pərakəndə sahibkarlıq mühiti”** və **“Xaotik biznes atmosferası”** da tədriclə aradan qaldırılmış və ümumilikdə Respublika səviyyəsində bu sferada xeyli irəliləyişlərə nail olunmaqla daha **“Şəffaf bir Mühit”**-in formalaşdırılmasına şərait yaradılmışdır.⁵¹ Qısacası bu cür müvəffəqiyyətlərin qazanılmasında ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən qəbul edilən çoxsaylı Qərar Fərman və Sərəncamlar da kifayət qədər böyük rol oynayır. Belə ki, bu qeyd olunanlara misal olaraq:

49 www.cesd.az

50 www.economy.gov.az

51 «Azərbaycan Respublikasının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı»

haqqında“, ”Azərbaycan Respublikasında xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması haqqında“, ”Sahibkarlığın inkişafına mane olan müdaxilələrin qarşısının alınması haqqında“, ”Haqsız rəqabət haqqında“, ”Müəssisələr haqqında“, ”Azərbaycan Respublikasında KOS-lara Dövlət köməyi Proqramı“, ”Lizinq xidməti haqqında“, ”Aqrar sahədə islahatların sürətləndirilməsinə dair bəzi tədbirlər haqqında“ və digər Fərman və Qanunların adlarını çəkmək mümkündür. Habelə adları vurğulanan Qanunlara əsasən Sahibkarlığa Dəstək Dövlət Proqramı daha da təkmilləşdirilmiş, onun hüquqi quruluşunda bir çox dəyişikliklər edilmiş və yekun olaraq ölkədə sahibkarlıq sferası və onun fəaliyyəti ilə bağlı bir çox maneələr problem və çatışmazlıqlar aradan qaldırılmışdır.

⁵²⁵³Belə ki, həyata keçirilən bu tədbirlər nəticəsində sahibkarlığın hüquqi-normativ,institutsional və iqtisadi mexanizmi bir az da inkişaf etdirilərək onun müasir təşkili və icrası modelləri hazırlanmış, ölkədə biznes fəaliyyəti ilə məşğul olan, hüquqi və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin informasiya- məlumat təminatı, o cümlədən kadr hazırlığı təkmilləşdirilmiş, sahibkarlığa maliyyə dəstəyi və digər texniki yardımlar göstərilmişdir. Ayrılan vəsaitlərin istehsalə cəlb edilməsi və istifadəsiylə bağlı güclü Nəzarət sistemi–(ayrılan vəsaitlərin mənimsənilməməsi üçün)-formalaşdırılmışdır. Bütün bunların nəticəsi olaraq dövlətimiz: Dövlət-sahibkar münasibətləri, korporativ idarəetmənin inkişafı və sahibkarların mövcud hüquqlarının müdafiəsi üzrə **“Vahid bir Mexanizm“** formalaşdırmışdır. Bu məqamda Respublikada sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı meydana çıxan problemlərin həlli istiqamətində reallaşdırılan işlərə misal olaraq digər məsələlərə də toxunmaq istərdim. Belə ki, sahibkarlıqla məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərin ümumilikdə **Korporativ Sosial Məsuliyyət (KSM)**-lərinin artırılmasıyla onlar arasında mövcud olan rabitə və qarşılıqlı əlaqələr görülməmiş işlər üzrə vəzifə və

52 “Azərbaycan iqtisadiyyatının strateji problemləri” - Respublikanın elmi-praktik konfransının materialları. Bakı: Elm -2010. səh 210-215.

53 2013-cü ildə İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə yekun hesabat

öhdəliklər daha məsuliyyətli, daha da keyfiyyətli bir hal almışdır. Həm də ölkə vətəndaşlarının müəyyən nöqsan və çatışmazlıqlarıyla bağlı olaraq Prezident Administrasiyasına, İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə, Kənd təsərrüfatı Nazirliyinə və digər Dövlət Qurumlarına öz təklif və iradlarını bildirmələri də bu sahə üzrə görülən işləri bir az daha asanlaşdırmışdır. Bu qeyd etdiyim fakta ən bariz nümunə olaraq ölkənin bir çox bölgə və rayonlarında fəaliyyət göstərən Asan Xidməti misal çəkə bilərəm. Hansı ki, bu qurum təkcə sahibkarla deyil, bütövlükdə vətəndaşlara, o cümlədən ölkədə müxtəlif fəaliyyətlə məşğul olan ayrı-ayrı fiziki və hüquqi şəxslərə öz fəaliyyətləriylə bağlı olaraq qarşılaşdıqları problemlər üzrə hər cür yardım və xidmət göstərməyə hazırdır. Aydındır ki, bu da öz növbəsində bütövlükdə dövlət səviyyəsində reallaşdırılan işlərin daha rahat sürətli və daha keyfiyyətli icra olunmasına imkan yaradır.⁵⁴ Eyni zamanda onu da vurğulamaq olar ki, sahibkarlıq fəaliyyətiylə və ümumilikdə sahibkarlıq subyektlərinin reallaşdırdıqları işlərlə bağlı olaraq digər bir çatışmazlıq və əngəl ondan ibarətdir ki, burada əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizlik məsələlərinə bir o qədər də önəm verilmirdi. Nəticədə hər il onlarla işçi ya bu “Səhlənkarlığın” qurbanına çevrilir ya da ki, heç bir müqavilə və əmək kitabçası olmadan işlədiyi üçün bir növ sahibkarlarla hüquqi əlaqə yaratmamış, koordinasiya qurmamış olurdu. Belə ki, bütün bunlar onunla nəticələnirdi ki, sonda əmək haqlarının verilməsi zamanı müəyyən anlaşılmazlıq və ciddi problemlər meydana çıxırdı. Lakin regionların sosial-iqtisadi inkişaf Proqramına müvafiq olaraq həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində sahibkarlıq sferasında mövcud olan bu kimi problemlər də öz həllini tapmış və artıq işçilərə **Əmək kitabçası, əmək müqaviləsi, həyat sığortası** və digər bu kimi vacib məsələlər üzrə lazımi məlumatlar verilmişdir. Burada əsas məqsəd olaraq sahibkarlıq strukturunun hər bir pilləsinin **“Şəffaflıq”** və **“Ədalətlik”** prinsipləri ilə işləməsini təmin etmək və burada baş verə biləcək ixtiyari qanunazidd və illeqal halların qarşısını almaq Dövlətin İnkişaf

54 T.H. Qurbanova. “Regional siyasətin dövlət tənzimlənməsi və aqrar sahənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi istiqamətləri”. Bakı- 2011

Strategiyasının əsas prioritetlərindən birini təşkil edir. Habelə bu məqamda sahibkarlıq strukturunda mövcud olan problem və əngəllərə misal olaraq onu da ifadə etmək olar ki, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərin mövcud bilik və bacarıqları hələ də kifayət qədər deyil. Bu da onların zaman-zaman qeyri-peşəkar fəaliyyət göstərməklə son nəticədə sahibkarlıq fəaliyyətlərini zərərlə sonlandırmalarına və ümümlərdə bu sahə üzrə müəyyən çətinliklərin yaradılmasına gətirib çıxarır. Lakin yuxarıda adlarını vurğuladığım bütün bu problem və nöqsanların aradan qaldırılmasında sözsüz ki, həm 2004-2008, həm də regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2009-2013-cü illər) olduqca böyük rol oynamışdır.⁵⁵ Xüsusilə də dövlətin ayrı-ayrı sahibkarlıq subyektlərinə 5 illik Tədbirlər Planı çərçivəsində etdiyi ən böyük kömək və bu kimi problemlərin həlli istiqamətində atılmış olan ən vacib addım ondan ibarət olmuşdur ki, bu sahə üzrə dövlət bir çox sahibkarlıq subyektlərinə güzəştli kreditlər ayırmış, həmçinin onlardan səmərəli istifadə edilməsi üçün buraya güclü nəzarət həyata keçirmişdir. Bununla da bir çox sahibkarlıq müəssisə və firmalarının maliyyə vəsaitlərinin çatışmazlıq problemi həlledilməklə onların davamlı və sabit inkişaf etmələrinə şərait yaradılmışdır. Belə ki, ayrılan güzəştli kreditlər hesabına ölkənin bir çox region və bölgələrində yeni-yeni sahibkarlıq subyektləri açılmış, o cümlədən artıq sahibkarlıq fəaliyyətilə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslər öz fəaliyyətləriylə əlaqədar meydana çıxan “xaosu” aradan qaldırmaq imkanı əldə etmişlər. Xülasə olaraq onu qeyd edirəm ki, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2009-cu il imzaladığı Fərmanına əsasən reallaşdırılan bu Proqram çərçivəsində həqiqətən də Respublikanın bir çox sferalarında dəyərli işlər görülmüş, həmçinin bir çox tikinti, rekonstruksiya, bərpa və modernizasiya işləri də aparılmışdır. Artıq bizlərə aydındır ki, regionların İnkişaf Proqramına uyğun olaraq bir çox əngəl və nöqsanların aradan qaldırılması üzrə dövlət tərəfindən əsas diqqət ayrılan prioritet sahələrdən biri də ölkədə kiçik və orta sahibkarlığın (KOS) inkişaf dinamikası olmuşdur. Belə ki, görülən tədbirlər nəticəsində apardığım təhlilə əsasən bu sferada

55 “Aqrarkredit” Səhmdar Kredit təşkilatı . İllik hesabat (2011)

da paraqrafın başlıq hissəsində vurğuladığım kimi artıq bəzi problem və çatışmazlıqlar öz həllini tapmış və bu kimi irəliləyişlər təkcə ölkə Rəhbərliyi tərəfindən deyil eyni zamanda bir sıra xarici nüfuzlu beynəlxalq təşkilat və agentliklər tərəfindən öz illik yekun hesabatlarında (Annual Report) geniş əks etdirilmişdir.⁵⁶⁵⁷ Qeyd olunanlara nümunə olaraq aşağıdakıları ifadə etmək olar: 2009-cu ildə beynəlxalq nüfuzlu Reyting agentliyi olan **Standard & Poors şirkəti** Azərbaycanı həmin dövr iqtisadi-maliyyə böhranı yaşanmasına baxmayaraq öz makroiqtisadi stabilliyini qoruyub-saxlayan və inkişaf dinamikası **“Müsbət”** cərəyan edən bir ölkə kimi qeydə almışdır, həmçinin BMT-nin **“İnsan İnkişafı”**-na dair növbəti hesabatında Azərbaycan Respublikası Orta insan indeksi qrupundan çıxarılaraq artıq yüksək insan indeksi kateqoriyasına aid edilmişdir, bundan savayı 2010-2011-ci illər üçün hazırlanan **“Qlobal Rəqabətlik Hesabatına”** əsasən ölkəmiz MDB ölkələri arasında 1-ci makroiqtisadi sabitliyin alt indeksinə əsasən də **139** ölkə arasında **13-cü** olmuşdur o cümlədən Standard & Poors beynəlxalq Reyting agentliyi tərəfindən 2009-2010-cu illər üzrə ölkə reytingimiz **“Stabildən” “Pozitiv”**-ə keçən bir ölkə kimi qeydə alınmış, 2012-ci ildə isə “Qlobal Rəqabətlik Hesabatında” qeyd olunan göstəricilərə uyğun olaraq iri nailiyyətlər əldə etmiş və Əmək bazarında səmərəlilik faktoruna uyğun olaraq siyahıda olan digər dövlətlərlə müqayisədə 26-cı yerdə qərarlaşmışdır. Bu da makroiqtisadi sabitlik göstəricisinə müvafiq olaraq 18-ci yer tutmaqla dünyanın 50 ən rəqabətqabiliyyətli ölkəsi sıralarına daxil olmağımıza şərait yaratmışdır.

Son nəticədə onu ifadə etmək istərdim ki, bütün bu qeyd etdiyim faktları cəmləşdirib belə bir nəticəyə gələ bilərəm ki, 2009-2013-cü illərin Regional İnkişaf Dövlət Proqramı çərçivəsində reallaşdırılan çoxşaxəli işlər sonucunda yalnız sahibkarlıq və özəl sektor üzrə deyil, ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatının bir sıra sferalarında “təqdirəlayiq” işlər görülmüşdür. Bu görülmən işlər də öz əhəmiyyətinə görə təkcə Respublika miqyasında deyil, beynəlxalq miqyasda da öz layiqli yerini

56 www.doingbusiness.org

57 www.cesd.az

tapmaqla ölkə Prezidentinin müvəffəqiyyətli strategiyasının nəticəsi olaraq yekunda öz “Bəhrəsini” vermişdir.

Nəticə və təkliflər

Buraxılış işimdə apardığım araşdırmalara əsasən sonda belə bir nəticəyə gəlmək mümkündür ki, Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramına uyğun olaraq ümumilikdə Respublika üzrə bir çox vacib və önəmli işlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, bu işlərin yekununda əldə edilən uğurları və müsbət dəyişiklikləri biz hər birimiz iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində (infrastruktur, təhsil, mədəniyyət, kənd təsərrüfatı, biznes sfera və s) müşahidə edə bilərik. Mən bu işimdə regionların sosial-iqtisadi inkişaf Proqramına müvafiq olaraq əsas məqsəd və hədəfləri prioritet sahələri, onların icra proseduralarını həyata keçirilən tikinti, bərpa, rekonstruksiya və modernizə işlərini xüsusilə də sahibkarlıq sferası və KOS-ın inkişaf tendensiyası barəsində geniş araşdırma işləri apararaq ətraflı məlumat vermişəm. Burada bir çox istiqamətlərə toxunmuşam. Hansı ki 5 illik Proqram çərçivəsində yekunlaşdırılan işlər bir çox sahədə habelə sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə qeyd olunan irəliləyişlərə aşağıdakıları misal çəkmək mümkündür:

Neft sektorundan əldə edilən gəlirlərin proporsional qaydada paylanılaraq iqtisadiyyatın digər nisbətən zəif olan sahələrinə yönəldilməsi, nəqliyyat yol təsərrüfat və bütövlükdə infrastruktur təminatının təkmilləşdirilməsi, orta illik inflyasiya tempinin, milli valyutanın məzənnəsinin və vergi dərəcələrinin məqbul səviyyədə saxlanılmaqla ümumilikdə Respublika üzrə davamlı iqtisadi sabitliyə nail olması, müxtəlif bölgə və rayonlar arasında Dövlət Proqramına uyğun olaraq inteqrasiyon və korporativ əlaqələrin genişləndirilməsi və sıx əlaqə yaratmaqla onların davamlı koordinasiyasını təşkil etməsi, ölkə üzrə sahibkarlıq fəaliyyətinin daha da inkişaf etdirilməsi məqsədilə infrastruktur təminatının yaxşılaşdırılması, iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrinin bir az daha inkişaf etdirilərək onlara həm yerli, həm də xarici mənbələrdən investisiya cəlb ediciliyinin yüksəldilməsi, sahibkarların və bu kimi fəaliyyətlə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərin illeqal, qanunazidd fəaliyyətlərinə yol verməyərək bu kimi şəxslər barəsində İnzibati Xətalar Məcəlləsinə müvafiq olaraq tənəzişsiz tədbirlərin

icra edilməsi, ölkə ərazisində ümumilikdə yoxsulluq həddinin aşağı salınması və son olaraq Respublika ərazisində əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılması, şəffaf sahibkarlıq mühitinin formalaşdırılaraq onun davamlı dinamik inkişafını təmin etmək, bu sahə üzrə yeni, müasir tipli obyekt və müəssisələrin yaradılması, ölkənin təbii və əmək potensialından səmərəli istifadə etməklə iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun sürətlə inkişafının reallaşdırılması, ayrı-ayrı rayonlar üzrə vətəndaşların kommunal və digər xidmətlərlə təminat səviyyəsinin yüksəldilməsi, ölkə üzrə sahibkarlıq fəaliyyətinin daha da inkişaf etdirilməsi məqsədilə infrastruktur təminatının yaxşılaşdırılması, müxtəlif bölgə və rayonlar arasında Dövlət Proqramına uyğun olaraq inteqrasiyon və korporativ əlaqələrin genişləndirilməsi və sıx əlaqə yaratmaqla onların davamlı koordinasiyasını təşkil etməsi, sahibkarlara dəstək siyasətinin bir parçası olaraq, xüsusilə də KOS-a yardım meyllərinin gücləndirilməsi, iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrinin bir az daha inkişaf etdirilərək onlara həm yerli həm də xarici mənbələrdən investisiya cəlb edilməsinin yüksəldilməsi, ölkədə mövcud resurslardan daha səmərəli istifadə etməklə və sahibkarların peşə-ixtisas səviyyələrini daha da yüksəldərək ixrac yönümlü məhsul istehsalına yönəldilmiş strategiyanın həyata keçirilməsi və s. bu istiqamətdə görülən çoxsaylı işlər aid edilə bilər.

Odur ki, bütün bu qeyd elədiklərimdən son olaraq belə bir nəticəyə gələ bilərəm ki, dövlətimizin yeritdiyi uğurlu iqtisadi siyasət xəttinə uyğun olaraq Respublikada son 5 ildə çoxsaylı infrastruktur və digər dəyişikliklər həyata keçirilmiş xüsusilə də sahibkarlıq sferasında dinamik inkişaf meylləri müşahidə edilmişdir. Belə ki, ölkəmiz reallaşdırdığı müvəffəqiyyətli iqtisadi-siyasi xəttinə uyğun olaraq öz iqtisadi gücünü bir az daha artırmış və bununla da dünya dövlətləri arasında öz statusunu, öz nüfuzunu bir daha sübut eləməklə ümumilikdə regionun **“strateji əhəmiyyət daşıyan”** bir dövlətinə çevrilə bilmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı - Bakı şəhəri, 4 aprel 2009-cu il. N80
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 noyabr 2009-cu il tarixli 183 nömrəli Fərmanı (“Azərbaycan” qəzeti 11 noyabr 2009-cu il, N252. Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik Toplusu)
3. “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2004-2008-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 11 fevral 2004-cü il, N 24
4. Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin və Dövlət Statistika Komitəsinin hesabatları. Bakı-2010
5. Albert Tağıyev - “İnnovasiya sahibkarlığı və biznes prosesi“ - (İqtisadiyyat qəzeti)
6. Azərbaycanın regionları .Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi hesabatları. Bakı-2011
7. Azərbaycan Respublikasının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı
8. A.B.Abbasov ” Biznesin əsasları” , Dərslük. Bakı-2005
9. Azərbaycan Respublikasının regionları –Statistik məcmuə. Bakı: Səda-2009
10. A.A.Nadirov. “Bazar iqtisadi münasibətləri sistemində Azərbaycan regionlarının iqtisadi inkişaf məsələləri” - AMEA-nın xəbərləri İqtisadiyyat seriyası
11. A.X.Nuriyev.” Regionların inkişafının strateji məsələləri”
12. “Azərbaycan iqtisadiyyatının strateji problemləri” - Respublikanın elmi-praktik konfransının materialları. Bakı: Elm -2010. səh 210-215.
13. “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” üzrə -Tədbirlər Planı
14. “Azərbaycan -2020 Gələcəyə baxış : İnkişaf Konsepsiyası”
15. Aslanov S.X- Sahibkarlıq Hüququ. Bakı- 2005
16. “Aqrarkredit” Səhmdar Kredit təşkilatı . İllik hesabat (2011)
17. Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu “Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün əyani vəsait”

18. B.H.Kuzık, V.İ.Kuşlin, B.Yakoviç – “Proqnozlaşdırma strateji planlaşdırma və milli proqramlaşdırma” . Bakı -2010
19. Ç.M. Abbasov-“Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya yolları“ ,Bakı-2005
20. Ə.Ş.İmanov “Keyfiyyətin idarə olunması “ , Bakı- 2007
21. Ə.Ş.İmanov- “ Kiçik sahibkarlıq “ Bakı. 2007
22. Ə.Ş.İmanov. “Regionların inkişafının proqnozlaşdırılması”. Bakı-2006
23. H.B .Allahverdiyev ,K.S.Qafarov , Ə.M.Əhmədov-“ Milli iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin əsasları”. Dərslik, Bakı- 2006
24. İbrahimov İ.(2007)-“Regionlarda sahibkarlığın inkişaf meyilləri və xüsusiyyətləri “ .Bakı. 2007
25. İ.X .Pixler-“ Kiçik və orta tikinti müəssisələri”, Moskva- 2007
26. 2013-cü ildə İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə yekun hesabat
27. “Kiçik sahibkarlığa dövlət köməyi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa dəyişiklik edilməsi barədə “ Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri. 4 noyabr, 2003-cü il
28. Kiçik və orta biznesin inkişafı və məşğulluq problemləri: monoqrafiya / Ş.T.Əliyeva, Bakı -2007
29. Q.N.Manafov –“Sahibkarlıq fəaliyyətinin sosial-iqtisadi aspektləri”
30. Q.M Atamalıyev, M.M.Məmmədrzayev. “Kommersiya fəaliyyətinin təşkili”. Dərslik, Bakı- 2005
31. Qurbanzadə A.Aqrar strukturun regional inkişaf modeli. Bakı -2009
32. Qasimov . F.H, Qasimova.L.F. “Sahibkarlığın əsasları”
33. M.C.Ataşiyev” Azərbaycan 2020: milli iqtisadiyyatın inkişafı və səmərəli yüksəlişin problemləri”, Bakı 2012
34. Mais Yusifov -“Kiçik və orta sahibkarlığın inkişafında İKT-nin rolu və e-ticarət” , Bakı- 2011
35. Nuriyev Ə. Regional idarəetmənin əsasları , Bakı -2007, Elm, 427 səh
36. Paşayev K.P. Ticarətin idarə edilməsi. Dərslik ,Bakı -2009
37. “Regional idarəetmənin əsasları” - Nuriyev Ə.X. Bakı 2007
38. Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu
39. Səttar Səfərov. “Yeni mərhələnin dinamikası” . Bakı- 2007
40. Seyidov V.S. Kommersiya fəaliyyətinin formalaşması və səmərəliliyi. Bakı, 2008
41. Tağıyev A.H, Fərzəliyev S.A- Biznesin təşkili və idarə edilməsi. Sumqayıt-2007

42. T.H. Qurbanova. “ Regional siyasətin dövlət tənzimlənməsi və aqrar sahənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi istiqamətləri”. Bakı- 2011
43. T.Ə.Hüseynov -“Firmanın iqtisadiyyatı”. Dərslik, Bakı- 2009
44. Telman Hüseynov. Sənayenin iqtisadiyyatı (Dərslik),”Səda” nəşriyyat, Bakı- 2005
45. V.Niftullayev - “Sahibkarlığın əsasları” –Bakı 2005
46. Б .Карлоф_– “Деловая стратегия”. М Экономика-2006
47. www.iqtisadiyyat.com
48. www.economy.gov.az
49. www.anfes.gov.az
50. www.azstat.org
51. www.sahibkar.biz
52. www.doingbusiness.org
53. www.cesd.az
54. www.abc.az